

H. AVER JA L. ALTOA

EMA-
KEELE
ÕPIK

KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

A-18357

Sundeksemplar

H. AVER ja L. ALTOA

EMAKEELE ÕPIK

III KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1950

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

2

Tartu Riikliku Üikooli
Raamatukogu
7737

ARHIIVKOGU

§ 1. VAREMÕPITU KORDAMISEKS.

Harjutus 1. Kirjuta järgnevad laused vihikusel! Sõna kolhoos kriipsuta alla!

Minu kodu.

Minu kodu on kolhoosikülas. Minu isa, ema ja vend Juhan töötavad kolhoosis. Isa on kolhoosis loomakašvatusfarmi brigadir. Ema on kolhoosi arvepidaja. Juhan on lülivanemaks kolhoosi köögiviljakasvatuse brigaadis. Mina töötasin suvel kolhoosis noortelulis. Kolhoosis on huvitav töötada.

Farm — talund, majand.

Harjutus 2. Koosta õigeid lauseid! Sobiv sõna vali alt sulgudest!

Rukkilõikus kolhoosis.

Kolhoosi rukis . . . . nagu müür.

Niidumasin . . . . nurmel.

Vili . . . . tuulehoos.

Kõitja kare pihk . . . . sidet.

Pea . . . . higist.

Lüli . . . . töö aegsasti.

(töötab / seisab / sahiseb / aurab / keerutab / lõpetab)

Harjutus 3. Kirjuta järgnevad laused vihikusse ja kriipsuta alla sõna sovhoos!

M ä n g u m u r u .

Sovhoosi juures on suvel laste mängumuru. Vanemad lähevad hommikul sovhoosi tööle. Aga lapsed lähevad mängumurule. Ilusa ilmaga lapsed mängivad sovhoosi pargis. Vihmase ilmaga on nad sovhoosi klubi ruumides. Sovhoosi juhatas hoolitseb hästi sovhoosi lastepere eest.

Harjutus 4. Vasta suuliselt järgmistele küsimustele eelmise lookese abil! Häälda sõna sovhoos korralikult!

1. Kus on suvel mängumuru?
2. Kuhu lähevad vanemad hommikul tööle?
3. Kuhu lähevad lapsed?
4. Kus mängivad lapsed ilusa ilmaga?
5. Kus on lapsed halva ilmaga?
6. Kes hoolitseb sovhoosi lastepere eest?

Harjutus 5. Koosta õigeid lauseid! Sõnad vali sulgudest!

K o l h o o s i p e r e õ h t u l k ö d u s .

- . . . . loeb raamatut.
- . . . . kirjutab harjutust.
- . . . . keedab süüa.
- . . . . katab lauda.
- . . . . istub lauda sööma.
- . . . . peseb sööginõusid.

- ... loeb ajalehte.
- ... mängivad kündjat.
- ... on mängus hobune.
- ... on kündja.

(Tiit / Linda / ema / Liia / pere / vanaema / isa / lapsed / Vello / Aime)

Harjutus 6. Koosta õigeid lauseid!

K u s?

1. Kala ujub . . . . .
2. Hobune hirnub . . . . .
3. Kolhoosnik niidab . . . . .
4. Kolhoosi kari sööb . . . . .
5. Töölised teevad kuhja . . . . .
6. Õunapuud õitsevad . . . . .
7. Vasikad kargavad . . . . .
8. Pardid ujuvad . . . . .

Harjutus 7. Loe järgnevat palakest, häälda õigesti ja vaatle sõna brig a a d kirjutamist!

T u b l i b r i g a a d .

Minu isa töötab kolmandas brigaadis. Brigaadis on kümme inimest. See on parim brigaad. Selle brigaadi liikmed on kõik eesrindlikud. Eesrindlik brigaad töötab teistest kiiremini ja paremini. Teised brigaadid on kolmanda brigaadiga sotsialistlikus võistluses. Hiljuti kolmas brigaad kanti autahvlile. Ta tuli võistluses esikohale ja sai auhinnaks punalipu.

Harjutus 8. Täida lüngad lauseis eelmise jutustuse abil!

Tubli brigaad.

Kolmas brigaad, kus minu isa töötab, on . . . . . Kõik selle brigadi kolhoosnikud on . . . . . töötajad. Nad töötavad . . . . . ja . . . . . kui teised kolhoosnikud. Sotsialistlikus . . . . . minu isa brigaad tuli . . . . . Töötajad said auhinna . . . . . ja nende nimed kanti . . . . .

Harjutus 9. Koosta küsimus igale lausele jutustuses «Tubli brigaad»! Alusta nii:

Küsimused.

Mitmendas brigaadis töötab isa?

Harjutus 10. Kirjuta järgnevad küsimused ja vasta neile!

1. Kes juhatab kolhoosis töid?
2. Kes töötavad kolhoosipõldudel?
3. Kes töötavad karjalaudas?
4. Kes söövad karjakoplis?
5. Kes juhib traktorit?
6. Kes rautab hobust?
7. Kes mängivad mängumurul?

Elusolendite kohta küsitakse kes?

Harjutus 11. Loe järgnev pala läbi ja leia sellele sobiv pealkiri!

Juba tõuseb päike. Linn ärkab. Hommik on täis karget valgust. Tehases hüürgab vile. Juba avatakse väravad. Masinad lastakse käiku. Varsti täidab rõõmus sumin kogu tehase. Rihmad veavad rattaid ringi. Rattad keerlevad kiiresti. Käib vilgas töö.

Harjutus 12. Eelmise lookese abil vasta järgmistele küsimustele!

H o m m i k t e h a s e s .

1. Mis tõuseb juba?
2. Mis ärkab?
3. Mis on täis karget valgust?
4. Mis hüürgab tehases?
5. Mis avatakse?
6. Mis lastakse käiku?
7. Mis täidab kogu tehase?
8. Mis veavad rattaid ringi?
9. Mis keerlevad kiiresti?

Eluta asjade kohta küsitakse mis?

§ 2. SÖNADE SEOS LAUSES.

Harjutus 13. Loe järgnevaid lauseid!

1. Pioneerid töötavad aias.
2. Ilme rohib kurgipeenraid.

3. Agu kannab kastekannuga kaevust vett aeda kastmiseks.

4. Eha seob tomateid keppide külge.

1.

Kes? Pioneerid.

Mida teevad pioneerid? Pioneerid töötavad.

Kus töötavad pioneerid? Pioneerid töötavad aias.

2.

Kes? Ilme.

Mida teeb Ilme? Ilme rohib.

Mida rohib Ilme? Ilme rohib kurgipeenraid.

3.

Kes? Agu.

Mida teeb Agu? Kannab vett.

Millega kannab vett? Kannab vett kastekannuga.

Kust kannab kastekannuga vett? Kannab kastekannuga vett kaevust.

Kuhu kannab vett? Kannab vett aeda.

Misjaoks kannab vett aeda? Kannab vett aeda kastmiseks.

4.

Kes? Eha.

Mida teeb Eha? Eha seob.

Mida seob Eha? Eha seob tomateid.

Mille külge seob Eha tomateid? Eha seob tomateid keppide külge.

Küsimused näitavad, kuidas on sõnad lauses omavahel mõtteliselt seotud.

Harjutus 14. Loe ja vaatle, kuidas sõnad on omavahel lauses seotud!

1. Pioneerid töötavad aias.

2. Agu kannab kastekannuga vett.

Harjutus 15. Näita nooltega, kuidas on seotud omavahel sõnad järgnevais lausetes!

1. Lülivanem juhatas lüli tööle.

2. Lapsed korjavad viljapäid.

Harjutus 16. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Koosta kolm küsimust iga lause kohta!

Küsimuste koostamine.

1. Pioneerid istuvad lõkketule juures.

2. Peeter toob metsast hagu.

3. Saima paneb hagu tulle.

Näidis: 1. Kes istuvad . . . .

Mida teevad . . . .

Kus istuvad . . . .

2. . . . .

. . . . .

3. . . . .

. . . . .

Harjutus 17. Täienda lauseid! Puuduvad sõnad leia isel!

Anne söödab tibukesi.

1. Anne . . . . tibudele tangu.
2. Kanaema . . . . tibukesed sööma.
3. Muri . . . . kuudi ees.
4. Tibuke . . . . Murile selga.
5. Anne . . . . tibukese kanaema juurde.
6. Tibuke . . . . tangu.

Harjutus 18. Selgita küsimuste abil, kuidas on harjutuse nr. 17 sõnad omavahel seotud!

1. Asenda esimene sõna lauses küsimusega **kes?!**
2. Kirjuta laused vihikusse ja näita nende seos nooltega!

§ 3. HARJUTUSI HÄÄLIKUTEÕPETUSE KORDAMISEKS.

T ä h e s t i k .

A a, B b, D d, E e, G g, H h, I i, J j, K k, L l, M m, N n,
O o, P p, R r, S s, T t, U u, V v, Ö ö, Ä ä, Õ õ, Ü ü.

K ü s i m u s i k o r d a m i s e k s .

1. Mitu tähte on eesti keele tähestikus?
2. Missuguse algustähega algame lause kirjutamisel?
3. Missuguse algustähega kirjutame pärisnimed?

Harjutus 19. Kirjuta eesnimesid tähestikulises järjekorras!

N i m e s i d.

Aino, Boris, Doora, ...

Harjutus 20. Kirjuta oma klassi õpilaste nimestik tähestikulises järjekorras!

Harjutus 21. Kirjuta luuletus vihikusse ja tõmba lühikesetele täishäälikutele joon alla!

R u k k i l õ i k u s.

Kõlavad nüüd igal nurmel
kärmed niidumasinad,
kõitja kulmul higi helgib —
lõikuspäevad kasinad.

Et ei üliküpsse iva
maha pudeks tuulehoos,
ja et kastemärjaks õhtuks
oleksid kõik hakid koos.

Harjutus 22. Kirjuta kõik täishäälikud tähestikulises järjekorras vihikusse!

Harjutus 23. Kirjuta luuletusest «Teele, teele, kurekesed!» välja sõnad, kus esinevad pikad täishäälikud! Pealkirjaks: *Pikk täishäälik.*

Teele, teele, kurekesed!

Teele, teele, kurekesed
üle metsa, maa!
Üle suurte mägede,
üle mere ka.
Ikka, ikka lõuna poole,
kus Egiptimaa.

Tulge jälle tagasi te
kevadisel a'al,
kui ju pungad puul ja põõsal
puhkemas me maal!
Kõlaks teie häälekajast
pea õhusaal!

Kui siis jälle meie rajad
kuulvad teie häält,
siis on kõrged lumemäed
sulanud siit, sealt.
Tooge meile lilleaed
pika reisi pealt!

Harjutus 24. Kirjutä pikad täishäälikud tähestikulises järjekorras välja ja kirjuta ka puuduvad!

aa, ee . . . . .

Harjutus 25. Koosta lauseid, kus esineb sõnu pika täishäälikuga!

Harjutus 26. Kirjuta antud sõnadest välja kaksiktäishäälikud!

1. Pioneerid olid jõe ääres heinamaal.
2. Õunapuu oli täis maitsvaid õunu.

3. Väike Laine palus vanaemalt leiba.
4. Paul ja Väino sõid oasuppi ja seajalgu.
5. Koer hakkas aida juures haukuma.
6. Õine tuul tõukas karjaaia värava lahti.

N ä i d i s:

Kaksiktäishäälikud.

io, õe, ei, ...

Harjutus 27. Kirjuta 10 lauset, kus esineb sõnu kaksiktäishäälikuga! Kaksiktäishäälikule tõmba joon alla! Pealkirjaks: *Lauseid.*

Harjutus 28. Kirjuta laused vihikusse ja tõmba ühekordsetele kaashäälikutele joon alla! Pealkirjaks: *Ühekordsetid kaashäälikuid.*

1. Oli ilus suvepäev.
2. Aken oli pärani avatud.
3. Lõokesed lõõritasid õhus.
4. Tuba oli päikest täis.
5. Aino laulis ilusat laulu.
6. Ta seadis oma nuku magama.

Harjutus 29. Kirjuta laused vihikusse ja tõmba kahekordsetele kaashäälikutele joon alla!

1. Anne ja Elli jooksid tuppa.
2. Enno jättis suusad kotta.
3. Ott meisterdas kondist vurri.
4. Mihkel pillas palli ojja.
5. Kass jooksis majja sisse.

6. Nukk kukkus trepist alla.
7. Ema pesi treppi.
8. Lõng läks sassi.
9. Memm keris lõnga kerra ja pani kera kappi.
10. Pioneerid asusid rivvi.

Harjutus 30. Kirjuta laused yihikusse ja tõmba kõrvuseisvatele, kuid erinevatele kaashäälikutele joon alla!

1. Mihkel ja Ants mängisid kurni.
2. Traktorid jõudsid metsa äärde.
3. Nurmedel oli ristikhein juba kokku pandud.
4. Septembris algab uus kooliaasta.
5. Esimene veerand lõpeb oktoobripühiks.

§ 4. SÕNADE POOLITAMISEST.

Harjutus 31. Poolita sõnad nagu viiksid teisele reale!
Pealkirjaks: *Sõnade poolitamine.*

N ä i d i s: kodu-
maa

Kodumaa, koolimaja, pealelõuna, õhtupoolik, kolhoosikari, linnupesa, kodurand, võitlusvaim, lõkkeõhtu, tööpäev.

Liitsõnu on sobivaim poolitada liitmiskohalt.

Harjutus 32. Kirjuta laused ja eralda poolitamiseks sobivad kohad püstkriipsuga! Pealkirjaks: *Sõnade poolitamine.*

1. Tigu ronis salatilehele.
2. Kase lehed on rohelised.

3. Jüri kodu on Tõnu kodu lähedal.
4. Juhan ja Heli tulevad turult koju.

Sõnu poolitame silbitamise abil.

Harjutus 33. Poolita antud sõnad!

maale, hooned, loomad, kooli, poolitan, jooma, töotan, keetis.

Pikka täishäälikut ei poolitata.

Harjutus 34. Poolita antud sõnad!

saunanaine, õunu, koerad, õekesed, näitab, lõoke, poisid, tõesti, leiba, laeva.

Kaksiktäishäälikut ei poolitata.

Harjutus 35. Kirjuta laused vihikusse ja poolita sõnad sidekriipsuga! Pealkirjaks: *Poolitamine*.

1. Kirjuta õigeid lauseid.
2. Taastaja kiirustas tööga.
3. Tõime aiast suuri õunu.
4. Ootan reedest koolipäeva.
5. Hoolas tööline tõstis liiva autosse.
6. Liina luuletas laulu õitest ja lõokesest.
7. Mööda raudteed veerevad kaubavagunid.
8. Jõelained hiilgasid päikesesäras.

Ühesilbilisi sõnu ei poolitata.

Harjutus 36. Kirjuta 10 ühesilbilist sõna! Pealkirjaks: *Ühesilbilist sõnu.*

Kass, mees, koer, ...

Ühetähelist silpi ei jäeta rea lõppu ega viida uuele reale.

Harjutus 37. Kirjuta 10 sõna ühetähelise silbiga! Pealkirjaks: *Ühetähelise silbiga sõnu.*

N ä i d i s:

1. Ema, isa, õde, ...
2. Meie, Õie, õue, ...

Harjutus 38. Poolita jämedama kirjaga trükitud sõnad!

1. **Kümme** poissi mängis palli.
2. **Vennad** külastasid tuttavat seppa.
3. **Enno** voolis pikka keppi.
4. **Volli** söötis kukke ja kassi.
5. Ära **narri** koera, koer ajab karvad turri.

Kahekordne kaashäälik (mm, pp, tt, ss jne.) sõna keskel lahutatakse poolitamisel.

Harjutus 39. Poolita jämedama kirjaga trükitud sõnad! Pealkirjaks: *Sõnade poolitamine.*

1. **Ärge** murdke raamatulehti!
2. Mehed **läksid** kündma.
3. **Lapsed** jooksid koplisse.
4. Kalurid **jõudsid** enne tormi randa.

Kui kaks või enam erinevat kaashäälikut seisavad kõr-
vuti, siis alustab viimane poolitamisel uut silpi.

Harjutus 40. Poolita jämedama kirjaga trükitud sõnad!
Pealkirjaks: *Poolttamine*.

1. **Vahtrad** on juba raagus.
2. **Varsti** tulevad oktoobripühad.
3. Pottsepp tegi majale uue **korstna**.
4. **Poisid kandsid** rasket **kompasu**.

Harjutus 41. Märgi püstkriipsuga kõik poolitamisevõimalused!

E e s t i e m a k e e l .

Nagu kaunis heli kandlekeelest,
nagu lõokese lõõriv hääl,
nagu laulud linnu lahkest meelest,
nagu kellakõlin aasa pääl —
süda sulab, mõnul mõlgub meel —
kõlad kõrvu, eesti emakeel!

§ 5. LIHTLAUSE.

Alus ja öeldis.

Harjutus 42. Loe järgnevaid lauseid ja pane tähele, kus on küsimus **kes?** ja kus **mis?**

- Kari (kes?) sööb (mida teeb?).
- Andu (kes?) valvab (mida teeb?).

Pilved (mis?) tulevad (mida teevad?).
Muri (kes?) ei jookse (mida ei tee?).
Punik (kes?) ei söönud (mida ei teinud?).
Tuul (mis?) ei puhunud (mida ei teinud?).
Endel (kes?) laulaks (mida teeks?).

Sõna, mis vastab lauses küsimusele kes? või mis?, on lause **alus**.

Sõna, mis vastab küsimusele mida teeb? mida tegi? mida ei tee? mida ei teinud? mida teeks? mida ei teeks? jne., on lause **öeldis**.

Aluseks olev sõna väljendab, kellest või millest lauses räägitakse.

Öeldis väljendab tegevust.

Harjutus 43. Kirjuta sobiv alus ja kriipsuta see alla!

1. . . . . laulab.
2. . . . . haugub.
3. . . . . määgib.
4. . . . . piiksub.
5. . . . . hirnub.
6. . . . . ammub.

Harjutus 44. Kirjuta laused vihikusse ja tõmba alusele joon alla!

A l u s .

Päike laskub. Tähed sirendavad. Tõuseb kuu. Saabub öö.
Kolhoosikülas sütib elekter. Puhub nõrk tuul. Kolhoosnikud lähuvad kodusesse.

Harjutus. 45. Kirjuta sobiv öeldis ja kriipsuta see alla!

1. Tuul . . . . .
2. Maru . . . . .
3. Vesi . . . . .
4. Rohi . . . . .
5. Lill . . . . .
6. Lind . . . . .
7. Laps . . . . .

Alus ja öeldis on lause pealiikmed.

Harjutus 46. Määra alus ja öeldis järgnevais lauseis!

Alus ja öeldis.

Lill õitseb. Tee tolmas. Rong sõidab. Lind laulab. Auto kihutab. Mets kohiseb. Traktorist künnab. Pioneer marsib.

Näidis: Lill (alus) õitseb (öeldis).

Kui alus on ainsuses, on ka öeldis ainsuses.

Harjutus 47. Kirjuta eelmine harjutus mitmuses!

Näidis:

Lauseid mitmuses.

Lilled õitsevad.

Kui alus on mitmuses, on ka öeldis mitmuses.

Harjutus 48. Kirjuta laused vihikusse ja tõmba öeldisele joon alla!

Ö e l d i s (alla kriipsutatud).

Algab sügis. Päike ei paista palavalt. Põldudel küpseb vili. Kolhoosnikud koristavad vilja põldudelt. Pioneerid abistavad kolhoosi. Nad korjavad viljapäid. Nad nopivad ka kartuleid.

Harjutus 49. Kirjuta laused vihikusse ja aseta aluse järele sulgudesse küsimus kes? või mis?

A l u s (kes? mis?).

Andu õpib. Raamat on laual. Andu loeb lugemikust. Jutus- tus on huvitav. Õde kirjutab harjutust.

Harjutus 50. Leia lünka sobiv öeldis!

K a r j a k o p l i s .

On kuum suvipäev. Kolhoosi kari . . . . koplis. Puude okstel . . . . linnud. Parmud . . . . loomadele kallale. Lehmad . . . . puude alla varju. Varsti . . . . lüpsiaeg. Juba . . . . lüpsjad koplisse. Nad . . . . lõbusat laulu.

Harjutus 51. Leia lünka sobiv alus!

L ü p s m i n e .

Lehmad aetakse põõsaste alt lagedale. Algab . . . . . voo- lab sorinal lüpsikusse. . . . . on valget piimavahtu täis. . . . . kurnavad piima suurtesse kannudesse. . . . . seisavad rahuli-

kult. .... on rammusad ja puhtad. .... meelitavad lehma ja
silitavad neid.

Harjutus 52. Loe luuletus läbi!

Väike Mall karjas.

Punub jaanilillist pärga,
kõrval kõrinib lambatall,
hõikab mullikat ja härga
— karja läheb väike Mall.

«Musti, Musti, tule ruttu!»
hüüab koera ärevalt.
«Vaata, vaata, vana Utu
puges läbi tara alt!»

Musti jookseb, Musti tõttab,
ajab looma pahateolt.
Tallekese sülle võtab
Mall ja toidab teda peolt.

Päeval Mallekese kari
rahulikult rohtu sööb,
karjasele maitseb mari,
Musti rataskuuti lööb.

Tuleb õhtu, vajub päike,
kari kõnnib koduteed,
järel Mallekene väike,
kaelas marjust helmekeed.

Harjutus 53. Kirjuta lausesse puuduv alus ja öeldis! Alusele tõmba alla üks joon, öeldisele kaks joont!

Väike Mall karjas.

1. Väike Mall punub jaanililledest pärga.
2. Malle kõrval . . . . .
3. . . . . mullikat ja härga.
4. Vana . . . . . läbi tara alt.
5. . . . . looma pahateolt.
6. . . . . tallekese sülle.
7. Päeval Mallekese . . . . rahulikult rohtu . . . .
8. Karjasele . . . . .
9. . . . . rataskuuti . . . . .

§ 6. LAIENDAMATA LIHTLAUSE.

Harjutus 54. Määrata alus ja öeldis!

Laiendamata lihtlause.

Kell heliseb. Õpetaja tuleb. Õpilased tõusevad. Nad istuvad. Õpetaja küsib. Õpilased vastavad. Õpetaja jutustab. Õpilased kuulavad. Tund lõpeb. Õpetaja väljub.

Näidis: Kell (alus) heliseb (öeldis).

Kui lause koosneb ainult alusest ja öeldisest, siis on see laiendamata lihtlause.

Harjutus 55. Kirjuta igast lausest välja alus ja öeldis!

Sulev õppis ujuma.

Laager asetses päris mere ääres. Pioneerid suplesid igapäev meres. Väike Sulev ei ujunud kuigi hästi. Ta õppis hoolega teistelt pioneeridelt ujumisvõtteid. Teised õpetasid teda sõbralikult. Kahe nädala pärast Sulev ujus nagu teisedki.

Näidis:

Alus	Öeldis
laager	asetses

§ 7. LAIENDATUD LIHTLAUSE.

Harjutus 56. Leia alus ja öeldis lauses!

Aino istub klassis (kus?). Ta kirjutab ülesannet (mida?). Aknast (kust?) paistab hele (missugune?) päike. Tint kuivab kiiresti (kuidas?). Varsti (millal?) Aino lõpetab töö (mille?). Ta annab vihiku (mille?) õpetajale (kellele?).

Lauses on peale aluse ja öeldise veel muid sõnu; neid nimetame **laiendeiks**.

Laiendid vastavad küsimustele kus? kuhu? kust? millal? kuidas? missugune? keda? mida? kellele? millele? mispärast? jne.

Harjutus 57. Leia järgnevates lausetes laiendid!

Laiendid.

Juba heliseb kell. Õpetaja tuleb klassi. Õpilased tõusevad tervituseks üles. Siis nad istuvad jälle kohtadele. Õpetaja küsib ülesantud tundi. Õpilased jutustavad hästi. Nüüd õpetaja jutustab huvitavat lugu Isamaasõja sangareist. Õpilased kuulavad suure huviga. Tund lõpeb nagu ootamatult. Õpetaja väljub klassist.

Kui lauses on peale aluse ja öeldise veel muid sõnu (laiendeid), siis on see lause laiendatud lihtlause.

Ühes lauses võib olla mitu laiendit.

Laiendid on lause kõrvalliikmed.

Harjutus 58. Kirjuta sobiv laiend!

Laiendatud lihtlused.

1. Isa töötab . . . . (kus?).
2. Ema õmbleb . . . . (kus? kellele? mida?).
3. Kanad kaagutavad . . . . (kuidas? kus?).
4. Mall hoiab . . . . (mida? kus?).
5. Tiina nutab . . . . (kuidas?).
6. Kalle jookseb . . . . (kellega? kus?).
7. Isa tuleb . . . . (kust? millal? kuhu?).
8. Lapsed mängivad . . . . (millal? kus? mida?).

Harjutus 59. Koosta laiendatud lihtlauseid! Sõnad vali tabelist!

Laiendatud lihtlauseid.

Alus	Õeldis	Laiendid
sügis	tõuseb	jahedaks
päike	muutuvad	kiirelt
hommikud	kihutavad	roheline suve
pilved	asendab	hilja
kolhoosnikud	undab	ühetooniliselt
viljamasin	töötavad	põllul

Kordavaid küsimusi.

1. Millistele küsimustele vastab alus? Too näiteid!
2. Millistele küsimustele vastab õeldis? Too näiteid!
3. Millistele küsimustele vastavad laiendid? Too näiteid!
4. Mida väljendab lause alus?
5. Mida väljendab õeldis?
6. Mida väljendavad laiendid?

§ 8. HARJUTUSI KORDAMISEKS.

Harjutus 60. Loe ja leia laiendeid laiendamata lihtlauseid!

A i a s.

Päike paistab (kuidas?). Tuul puhub (kuidas?). Enn kae-
vab (mida?). Ema külvab (kuhu? mida?). Anne korjab (kust?
mida?). Kõik töötavad (kus? kuidas? kui kaua?).

Harjutus 61. Leia laiendeid laiendamata lihtlausele!

Koolimine k.

Anne ruttab . . . . Ta kohtab . . . . Nad lähevad . . . .
Lapsed astuvad . . . . . heliseb kell. Algavad tunnid.

Harjutus 62. Määra alus ja öeldis ning laiendid!

Laagrisse mine k.

Koolitöö lõpeb. Saabub oodatud suvi. Pioneerid sõidavad laagrisse. Suur omnibus viib neid linnast välja. Vanemad saadavad oma lapsi huvitavale matkale. Laager asub linnast eemal imeilusas kohas mere kaldal.

Harjutus 63. Koosta 5 laiendatud lihtlause!

Harjutus 64. 1. Leia öeldis igas lauses!
2. Leia igale salmle pealkiri!

Aastaja d.

Tärgab sinilillekesi.
Vulisedes voolab vesi.
Pehmelt paitab lõunatuul.
Puhkeb pungi õunapuul.

Päike kuumalt naeratab.
Maasikas nüüd valmis saab.
Hoogsalt algab heinatöö.
Õöbik laulab läbi öö.

Vihma sajab sabinal.
Lehti langeb rabinal.
Linna sõidab punavor.
Rõõmsalt kooli ruttab noor.

Sajab, sajab laia lund.
Karu magab rasket und.
Kaugel kaunid suvekuud.
Säramas on nääripuud.

(M. Linnamägi.)

§ 9. JUTUSTAVAD, KÜSI-, HÜÜD- JA KÄSKLAUSED.

Harjutus 65. Loe järgnev jutustus läbi! Mitmest lausest koosneb jutustus? Mis märk on iga lause lõpus? Täienda jutustuse pealkirja!

J u t u s t u s . . . . .

Särab kuum suvepäike. Öhk sumiseb. Mesilased sõeluvad sinna-tänna. Nad lendlevad lillelt lillele. Õied avanevad neile. Mesilased imevad magusat õiemahla. Õietolm kleepub nende kehadele. Suure saagiga ruttavad mesilinnud tarudesse. Nad panevad mee ja vaha kärgedesse. Siis nad lendavad jälle uut saaki otsima. Mesilased töötavad ilusal suvepäeval virgasti.

Jutustava lause lõpus on punkt.

Harjutus 66. Loe järgnevad küsimused läbi! Mis märk on iga küsimuse lõpus? Vasta küsimustele suuliselt!

Kes lendlevad lillelt lillele?

Mida imevad mesilased?

Mis kleepub mesilaste kehadele?
Kuhu ruttavad mesilased saagiga?
Millesse nad panevad mee ja vaha?
Millal töötavad mesilased?
Kuidas töötavad mesilased?

Küsilause lõpus on küsimärk (?).

Harjutus 67. Loe järgnevaid lauseid! Mis märk on iga lause lõpus? Miks on hüüumärk?

Lapse jutt mesilasega.

Tere, väike mesilinnuke! Korja mulle palju mett! Ära mind aga nõela! Küll on palju mett kargedes! Oi, kui ilus on mesi! Kui kenasti ta läigib! Küll mesi on magus! Küll see maitseb hästi!

Käsk- ja hüüdlause lõpus on hüüumärk (!).

Harjutus 68. Leia järgnevate lausete seast:

1. kõik jutustavad laused,
2. kõik küsilauseid,
3. kõik hüüdlauseid,
4. kõik käsklauseid.

- I. 1. Täna on ilus ilm.
2. Kas täna on ilus ilm?
3. Küll täna on ilus ilm!

- II. 1. Meil on hein juba tehtud.
2. Kas teil on hein juba tehtud?
3. Oleks meil juba hein tehtud!

- III. 1. Traktor töötab kolhoosi põllul.
 2. Kas traktor töötab kolhoosi põllul?
 3. Juba traktor töötab kolhoosi põllul!
- IV. 1. Poisid mängivad jalgpalli.
 2. Kas poisid mängivad jalgpalli?
 3. Mängige, poisid, jalgpalli!
- V. 1. Metsas on palju maasikaid.
 2. Kas metsas on palju maasikaid?
 3. Küll on metsas palju maasikaid!
- VI. 1. Ma olen juba kolmandas klassis.
 2. Kas sa oled juba kolmandas klassis?
 3. Minge kolmandasse klassi!

Harjutus 69. Lõpeta järgnevad jutustavad laused! Puuduv sõna vali sulgudest!

P a r a a d i l.

1. Punased lipud lehvivad . . . (tuule, suitsu, udu) käes.
2. Pioneerid sammuvad sirgetes . . . (joontes, kaartes, ridades).
3. Orkester mängib uljast . . . (marssi, valssi, polkat).
4. Töölised sammuvad . . . (nõtkel, kiirel, kindlal) sammul.
5. Väljakul on tuhandeid . . . (naisi, mehi, inimesi).
6. Kostavad võimsad . . . (hurraahüüded, kahurilasud, käsklused).

Harjutus 70. Lõpeta järgnevad küsilauseid!

Koolis.

1. Mitmendas klassis sa . . . . . ?
2. Mitu tundi teil on . . . . . ?
3. Kas kõik õpilased on täna . . . . . ?
4. Mitmes tund on teil homme . . . . . ?
5. Mitu viga oli sul . . . . . ?
6. Millise hinde sa said . . . . . ?
7. Mis kella ajal algavad teil hommikul . . . . . ?

Harjutus 71. Täienda järgnevad hüüd- ja käsklauseid alt sulgudest valitud sõnadega!

Hüüd- ja käsklauseid.

1. . . . . veel kord seda ilusat laulu!
2. Küll ma . . . . . maasikaid!
3. Küll neid on siin . . . . . ääres palju!
4. Tule täna meile . . . . . !
5. Ära nii . . . . . kõnele!
6. Olge ometi . . . . . rahulikumad!
7. Millal see . . . . . ometi lõpeb!

(tasa / kraavi / mängima / laulge / tahaksin / sadu / veidi)

Harjutus 72. Loe järgnevad laused läbi ja määra lause liik (jutustav, küsi- või hüüdlause)! Kirjutamisel pane vastav märk!

Päikesele järele!

Noor kurg lendas üle märja heinamaa
Kui külm on vesi

Ja milline udu
Küll oli kurel suvel hea
Kas ilm läheb veelgi külmemaks
Miks ei paista päike enam nii soojalt
Konn magab terve talve mudas
Kured lendavad talveks lõunamaale
Nad lendavad päikesele järele
Oi, küll on suur kureparv
Mitu on neid seal
Oh, seda ei jõua keegi lugeda

Harjutus 73. Pane lause lõppu sobiv märk!

Ä r a l e n d .

Kurg ärkas vara
Päike ei olnud veel tõusnud metsa tagant
Kerge udu hõljus soo kohal
Kus olid kure-isa ja kure-ema
Küll ootas noor kurg äralendu
Saaks kord lennata, lennata kaugusse
Teele Teele On aeg
Nägemiseni, soo
Nägemiseni, vanad pesad
Nägemiseni, kurekesed

Harjutus 74. Pane lause lõppu sobiv märk!

L i i k l e m i s k ä s k e .

1. Liigu kõnniteel paremat kätt
2. Ära jaluta sõiduteel
3. Mõõdu vastutulijast paremalt poolt

4. Mõõdu eelkäijast vasakult poolt
5. Ära hüppa liikuvale trammile
6. Ära ripu trammi käsipuu küljes
7. Hoia valmis paras sõiduraha
8. Anna istet invaliididele, vanadele ja emadele lastega

Harjutus 75. Loe või kirjuta eelmine harjutus «Liiklemiskäske» jutustavate lausetena!

Näidis:

Mida pean meeles liiklemisel.

1. Liigun kõnniteel paremat kätt.
2. Ma ei jaluta sõiduteel.

Harjutus 76. Pane lause lõppu sobiv märk!

Miilitsamees juhib liiklemist.

1. Palun liikuda paremat kätt
2. Mitte siit
3. Minge üle tänava ülekäigukohtadel
4. Hobusemeestel läbisõit keelatud
5. Ka käruga ei tohi seda teed minna
6. Alluge korraldustele
7. Kodanik, kuhu te tormate

§ 10. LIITLAUSE.

Harjutus 77. Loe ja jälgi, kuidas lihtlausest tehakse liitlause!

Lihtlaused.

Kari õhtul.

I.

1. Karjane ajas karja kodu poole.
2. Päike oli laskunud madalale.

II.

1. Karjane jõudis karjaga lauda taha.
2. Ta puhus tugevasti oma uut karjapasunat.

III.

1. Karjatalitajad korraldasid lauta.
2. Nad kuulsid karjase pasunahäält.
3. Nad ruttasid karjasele appi karja lauta ajama.

Liitlaused.

Kari õhtul.

I.

1. Karjane ajas karja kodu poole, sest päike oli laskunud madalale.

II.

1. Kui karjane jõudis karjaga lauda taha, siis puhus ta tugevasti oma uut karjapasunat.

III.

1. Karjatalitajad, kes korraldasid lauta, kuulsid karjase pasunahäält ja ruttasid karjasele appi karja lauta ajama.

Harjutus 78. Loe või kirjuta eelmises tabelis toodud lihtlaused jutustuse kujul (üksteise järele)!

Harjutus 79. Loe või kirjuta eeltoodud liitlaused jutustuse kujul (üksteise järele)! Harvendatud kirjaga trükitud sõnad kirjuta värvilise pliiatsiga või kriipsuta alla!

Harjutus 80. Kirjuta jutustus vihikusse ja kriipsuta alla või kirjuta värvilise pliiatsiga jämedama kirjaga trükitud sõnad! Pane tähele, kus on koma!

Sügiseõhtu kodus.

I.

Pere kogunes tuppa, **sest** väljas oli juba päris pime. Ema süütas lambi, **et** isa ja Rein näeksid võtta seljast tööriided. Vanaema, **kes** istus ahju ääres, tuli ka tulele lähemale. Ta võttis jälle oma kudumistöö, **et** veel sel õhtul kududa valmis Reinu kinnas, **mille** kudumist ta algas hommikul, **kui** Rein läks kolhoosi tööle.

Harjutus 81. Sama ülesanne, mis eelmisel osal.

Sügiseõhtu kodus.

II.

Rein imetles, **kuidas** vanaema nii palju jõuab kududa. Vanaema ütles, **et** selles pole midagi imelikku, **sest** emal oli täna vaba päev, **nii et** vanaema oli peamiselt kindaga ametis. Pärast õhtusööki asus isa lehte lugema, **aga** Rein puges kohe voodisse, **niipea** kui oli enese puhtaks pesnud. Ta ei jõudnud veel unele mõteldagi, **kui** see juba tal silmis oli.

Lause, mis koosneb kahest või enamast lihtlausest, on liitlause.

Harjutus 82. Kirjuta liitlauseesse s i d u v s õ n a! Sõnad vali sulgudest! Pane tähele, kus on koma!

Uus sulestik selga.

I.

Suvel me ei pane tähelegi, ... laululinnud hakkavad vaikima. On veel küllalt linde, ... linnulaulu pole enam

kuulda. Näib, ... oleksid nad unustanud oma viisid. Kui pojad on üles kasvatatud, ... jääb vanemal endil ainult sulgida. Vana kuub on kulunud, ... uus pole veel jõudnud valmis saada.

(kuidas / aga / nagu / siis / kuid)

Harjutus 83. Kirjuta liitlausesse siduv sõna! Sõnad vali sulgudest! Pane tähele, kus on koma!

Uus sulestik selga.

II.

Sulgimise ajal linnud nagu kardaksid, ... neid nähakse. Kevadel on sulestik ere, ... siis on ka loodus värvikas. Sügisene kuub pole nii ilus, ... selle ülikonnaga on linnul kergem kaitset leida. Loodus hoolitseb hästi lindude eest, ... saavadki linnud sügisel uue kuue.

(et / sest / aga / seepärast)

Lugemisel tehakse koma kohal väike peatus.

Harjutus 84. Seo lihtlauseid sõnade **kui** ja **siis** abil liitlauseiks! Kirjuta siduv sõna värviliselt! Enne sõna **siis** pane koma!

Väino läheb kooli.

1. Kell lõi seitse. Ema äratas Väino.
2. Väino riietus. Ema valmistas einet.
3. Väino oli eine söönud. Ema andis talle võileiba kaasa.

4. Väino läks trepist alla. Ta kohtas trepil Ennu.
5. Nad läksid koos kooli. Enn jutustas Väinole elust pioneeride laagris.
6. Nad jõudsid kooli. Kell juba heliseski.

N ä i d i s: Kui kell lõi seitse, **siis** ema äratas Väino.

Harjutus 85. Koosta järgnevaist lihtlauseist liitlauseid sõna **aga** abil! Siduv sõna kriipsuta alla või kirjuta värviliselt! Sõna **aga** ette pane koma!

T u k s i.

1. Ilme jookseb õues. Tuksi peab olema ketis.
2. Tuksi ei taha olla ketis. Keegi ei hooli sellest.
3. Ilme vabastaks meelsasti Tuksi ketist. Ta ei tohi seda teha.
4. Ta võib viia Tuksi jalutama. Ta ei tohi lasta teda lahti rihmast.
5. Kord Tuksi jooksis ära. Ta tuli ise jälle tagasi.
6. Tuksi on vallatu peni. Ketis olemine talle ei meeldi.

Harjutus 86. Loe pala ja pane tähele jämedama kirjaga trükitud sõnu! Vaatle, kus on koma!

A n t s h i l i n e s.

Viimasena tuli klassi Ants, **kes** oli hilinenud. Ta ei teadnud, **mis** ütelda vabanduseks. Ta ruttas pinki, **kus** ootas teda tema naaber. Ants vaikis, **seepärast et** ta ei tahtnud valetada. Ta oli jäänud hiljaks, **sest et** kaupluse aknal oli tore lennuk. See meeldis Antsule, **nii et** ta unustas koolimineku. Viimaks ta ütles vaikselt õpetajale: «Ma palun andeks, **et** ma hilinesin.»

Ants ei saanud enam isegi aru, **kuidas** see oli tulnud, et ta oli unustanud kooli.

Liitlauses **kes, mis, kus, kuidas, nii et, sest et, seepärast et (sellepärast et)** ees on alati koma.

Harjutus 87. Pane koma, kuhu vaja!

S ü g i s e õ h t u k o d u s .

I.

Õues oli ainult Muri **kes** pikutas oma onni ees. Kanapere lendas varakult õrrele **sellepärast et** ilm muutus juba hämaraks. Kange tuul rebis puudelt lehti **nii et** õu oli neid täis. Väike Hilda vaatas **kuidas** lehed õhus keerlesid. Ta pidi vaikselt istuma **sest et** Heino tegi oma koolitöid.

II.

Nüüd tulid õue isa ja ema **kes** tulid kolhoosist töölt. Hilda hüüatas rõõmsasti **nii et** Heino vaatas üllatunult tema poole. Isa ja ema olid rõõmsad **sest et** nad olid täitnud oma päevanormi kahekordselt. Hilda ruttas kööki **kus** vanaema lõpetas õhtusöögi tegemist. Varsti oli laual söök **mis** maitstes kõigile väga.

Harjutus 88. Kirjuta laused vihikusse ja pane koma, kuhu vaja! Pealkirjaks: *Koma liitlauses.*

1. Täna ei saa õues jalutada sest et sajab vihma.
2. Liia puudus koolist seepärast et ta oli haige.

3. Liisi kirjutas talle mis üles anti.
4. Täna oli Liia jällegi koolis kus on nii hea olla.
5. Õpetaja rääkis kuidas peab oma tervist hoidma.

Sõnade aga, kui, siis, et, seepärast et, kuid, vaid, kuidas, nii et, sest et ees on liitlauses koma.

Harjutus 89. Loe järgnevaid lauseid ja seleta, miks ei ole koma sõnade kui, aga, siis ees!

Küll aga sadas täna! Ma ei tahtnud siis teile tulla. Viimane kui leht on juba puudelt langenud. Olin siis kodus. Mina tegin aga hoolega tööd edasi. Jõudsin viimase kui ülesande valmis.

Liitlauses sõnade kui, aga, siis ees koma ei ole.

Võrdlusi.

Harjutus 90. Loe läbi järgnevad võrdlused!

Vihma sadas nagu oavarrest.

Lennuk lendab kui lind.

Poiss on sirge kui osi.

Ta magas nagu kott.

Lambist tuleb tahma kui korstnast.

Võrdlustes ei ole sõnade kui ja nagu ees koma.

Harjutus 91. Lõpeta järgmised laused!

Võrdlused.

1. Tee on sile kui . . . . .
2. Miks sa seisad nagu . . . . .
3. Laps jäi vait kui . . . . .
4. Virve lõõritab kui . . . . .
5. Linda laulab kui . . . . .
6. Jutt voolab kui . . . . .
7. Tuba on kuum kui . . . . .
8. Poisid sammuvad nagu . . . . .
9. Haige oli näost valge nagu . . . . .

Harjutus 92. Täienda järgmisi lauseid!

Veel võrdlusi.

1. . . . . on must kui tint.
2. . . . . istub vaikselt nagu hiir.
3. . . . . on tugev nagu karu.
4. . . . . on kaval nagu rebane.
5. . . . . on sassis kui tuulepesa.
6. . . . . on selge nagu allikas.
7. . . . . on kuiv kui tuhk.

Harjutus 93. Kirjuta iga lause järele sulgudesse liht-
lause või liitlause!

Lihtlause või liitlause?

Oli see aga sadu! (. . . . .) Pidime emaga minema mar-
jule, aga kartsime vihma. (. . . . .) Kas loomad siis vihma

ei kardagi? (. . . .) Kui sajab liiga tugevasti, **siis** karjane ajab lehmad lauta. (. . . .) Viimane kui loom oli kadunud. (. . . .) Karjane ehmus, **kui** nägi, **et** kari oli kadunud. (. . . .)

Harjutus 94. Aseta puuduvad komad!

P ä ä s u k e s e p e s a .

I.

Pääsukese pesa oli tallis nii madalal **et** seda ulatus käega katsuma. Teadsin **et** ei tohi pesa puudutada ega poegi katsuda **aga** mõnikord oli kiusatus nii suur **et** ei suutnud hoiduda vaatlemast ilusaid mune või udusulis poegi. Pääsukesed tõttasid iga kord **kui** mind pesa juures nägid, vanaemale kaebama. Siis teadsin **et** pidin pesa rahule jätma ja tallist lahkuma. Aga kui puudutamata pealt vaatasin **kuidas** pääsukesed poegi sööt-sid **siis** võisin seda rahulikult teha.

Harjutus 95. Aseta puuduvad komad!

V i l j a v e d a m a s .

II.

Sügisel sõitsime põllule napru tooma. Isa ladus koormat ja meie Ekuga vaatasime hoolega et hiired nabra alt eluga ei pääseks. Kui isa nabra põhjavihud korruga üles tõstis siis oli suur madin ning mitu viljavarast lebas surnult maas.

Isa oli koormaga põllult läinud kui meie Ekuga tulema hakkasime. Pääsukesed lendasid madalalt ja õpetasid poegi lennul putukaid püüdma.

N a b e r — viljakuhi.

Harjutus 96. Aseta puuduvad komad!

P ä ä s u k e s e s u r m .

III.

Tulime Ekuga kodu poole. Mina loopisin keppi pääsukeste poole ja Eku otsis hiireauke. Noor pääsuke lendas minu poole. Viskasin talle kepi vastu. Vana pääsuke hoiatas poega kuid see vist ei mõistnud seda äkki. Kepiots tabas pääsukest ja linnuke langes maha. Olin masendatud oma teost ja tõstsin pääsukese hellalt üles sest lootsin et ta ehk ei saanud viga. Kuid pääsuke oli surnud ega avanud enam silmi.

Matsin ta teiste teadmata aeda ja nutsin. Töötasin et ma kunagi enam linde ei loobi. Eku oli mu juures ja vaatas vaikselt pealt.

Sõnade kes, keda, kellest, mis, mida, mille, millest, kus, kuidas jne. ees kirjutatakse liitlause koma.

Harjutus 97. Otsi lugemikust lauseid, mis on liidetud sõnadega kes, keda, kellest, kellega, mis, mida, millest, milleni, kus!

Harjutus 98. Loe lauseid ja leia siduv sõna!

Henn jooksis vastu isale, ... tuli töölt. Isa võttis seljast palitu, ... taskust võttis ajalehe. Ta riputas palitu varna, ... oli ka Henu palitu. Siis isa istus toolile, ... seisis laua ääres. Henn hakkas pärima, ... isa täna tööl tegi. Isa jutustas, ... ta oli täitnud oma päevaülesanded poolteisekordselt. Siis ta võttis ajalehe, ... lugeda stahaanovlikust liikumisest.

Kordamisküsimusi.

1. Mitmest lihtlausest koosneb liitlause?
2. Milliste sõnadega seotakse lihtlause liitlauseks?
3. Missuguste siduvate sõnade ees on liitlause koma?
4. Mis puhul ei ole **kui** ja **nagu** ees koma?

§ 11. KORDAMISHARJUTUSI.

Harjutus 99. Loe ja määra liht- ja liitlauseid!

N i s u.

Nisu on leivavili. Nisunurmede all on suured maa-alad, mis voogavad ääretu merena. Nisu annab suurt saaki, kuid nõuab palju hoolt. Ta tahab rammusat maad ja kardab põuda ning külma. Kuid nisu on nii tasuv, et inimesed kasvatavad seda meelsasti. Meie kolhoosid kasvatavad palju nisu. Kolhoosnikud saavad töötasuks ka nisu. Kolhoosipere sööb talvel maitsvat sepikut ja saia.

Harjutus 100. Aseta puuduvad komad!

K u i r a u d t e e t u l i.

Sellest saab nüüd juba hulk aastaid tagasi kui raudtee tuli. Juba enne käisid jutud et ehitatakse raudtee mida mööda panakse käima masinad. Arvati et raudtee tuleb üleni rauast nagu maantee on mullast ja liivast et on paksud raudplaadid maas.

Harjutus 101. Aseta puuduvad komad!

R a u d r u u n.

Vedurit mida nimetati siis raudruunaks, hakati kartma. Kõneldi et ta röögatavat koledasti. Inimesed arvasid et raudruun ei ole masin vaid mingisugune kole loom kes sööb puuhalge ja kelle sisikonnas on vesi ja tuli. Kui siis esimene vedur nähtavale ilmus läksid inimesed seda vaatama.

Harjutus 102. Jutusta järgnev looke liitlausetega! Koma kohal peatu! Tarvita sobivaid sidesõnu!

1. Päike vajus metsa taha. Lõkkeplatsile kogunes pioneere.
2. Haotoojad jõudsid kohale. Tehti kõrge lõkketuli.
3. Pioneerijuht rääkis lõkketulest. Noorim pioneer süütas lõkke.
4. Tütarlapsed kogunesid poolringi ümber tule. Kõikide silmad olid pöördud lõkkele.
5. Pioneerid istusid murule. Võimas laul kostis väikses õhtuhämaruses kaugele.

Harjutus 103. Loe ja määra palas liht- ja liitlaused!

T u l e k a h j u t u r b a r a b a s.

I.

Küla lähedal oli suur raba. Seal oli alati vett, mis must nagu tõkat.

Kord oli kuiv suvi. Vili küpses enneaegu. Rohi kõrbes ja rabagi kuivas ära. Elanikud hakkasid seal karjatama loomi.

Kord tegid karjapoisid rabasse lõkketule. Järgmisel hommikul oli raba kohal tihe suitsupilv. Suitsupilved levitasid lämmatavat vingu.

Külanõukogu esimees tegi korralduse, et inimesed kõik katkestaksid töö põllul ja ruttaksid raba kustutama. Kolhoosirahvas võttis osa kustutustöödest. Aga raba põles kolm päeva ja alles viimasadu kustutas tule.

§ 12. K, P, T S-i ja H KÕRVAL.

Harjutus 104. Kirjuta vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

s-i k õ r v a l on k, p, t.

1. Lapsed söötsid jänestele värskaid kapsaid.
2. Metsas on rohkesti küpsi mustikaid.
3. Kusti nuuskas taskurätikusse ja nuuksus vaikselt.
4. Peoplatsilt kostis lõõtspilli hääli.

Harjutus 105. Kirjuta puuduvad tähed!

s-i k õ r v a l on k, p, t.

1. Kapitalis—id ei ma—snud töölis—ele õiglast töötasu.
2. Lenin selgitas seda töölis—ele.
3. Ta ku—sus neid üles vas—u panema rikas—e orjas—amiska—setele.

Harjutus 106. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

h k õ r v a l o n k, p, t.

1. Ahto võttis pihku jahtunud piparkoogi.
2. Mihkel leidis rohtunud teelt pihkse (tõrvase) käbi.
3. Tehke uks kähku lahti, lõhkumata lukku!

Harjutus 107. Kirjuta puuduvad tähed!

Leh—i luges ajaleh—e.

Me koh—asime õh—ul meie salga pioneerijuh—i.

Emä mäh—is väikese õe mäh—meisse.

Teh—e tööd, näh—e ilusat!

Harjutus 108. Kirjuta sõnu, milles on st!

S õ n u, m i l l e s o n s t.

Ka—	lii—
ko—	po—
mu—	(Jätka!)

Harjutus 109. Kirjuta sõnu, milles on ts!

S õ n u, m i l l e s o n t s.

Ku—uma	ra—u
ka—uma	mü—
hooli—us	pä—
vi—	näpi—
ku—e	sepi—ema

(Jätka!)

Harjutus 110. Kirjuta sõnu, milles on:

ps		sp
Kü—	la—	vi—el
ko—	ko—ima	ha—el
lo—	ra—ima	ra—el
to—	ro—ima	

Harjutus 111. Kirjuta sõnu, milles on:

ks	sk
Ü—	rai—ama
ka—	hõi—ama
kahe—a	vi—ama
ühe—a	hei—ama
joo—ma	tui—ama
ra—uma	ra—e
pe—ma	ka—

Harjutus 112. Kirjuta sõnu, milles on

h k õ r v a l t v õ i k!

ht	hk
Ko—	ro—e
õ—u	la—e
tä—	u—e
ju—	lõ—i
ja—uma	su—ur
si—ima	õ—
le—ima	ko—uma

Harjutus 113. Kirjuta s-i ja h kõrvale puuduv k, p või t!

Õ ö.

Õh— on värs—e ja selge. Öö on pime, kuid kogu küla on selges—i näha oma valgete katus—e ja kors—nais— tõusvate sui—sujugadega. Taevas on üle külvatud säravate täh—edega. Linnutee pais—ab nii selges—i, nagu ole—s ta üle pes—ud ja lumega puh—a—s hõõrutud.

Harjutus 114. Kirjuta puuduvad tähed!

H i i r e j a h t.

I.

Juba teis— päeva tundus sahvris hiireleh—a. Kiisuisa o—sus—as pidada hiirejah—i. Noore kiisu süda põ—sus ärevuses—. Ta nuh—is ja räh—les õh—ul sahvris, lootes tabada vaenlas—.

II.

Hiirepojuke aga is—us puus— kirs—u kaanel ja krõbis—as tah—et juus—utükki. Hiireema puh—as si—sis— kal—sutükil. Äkki kos—is lah—isēs— u—ses— oh—likke hääli.

Kiisuisa mü—sas külge noorele kiisule, kes suures— ärevuses— veh—les liiga kõvas—i oma sabaga.

III.

Puh—es jah—. Hiirepere tah—is pleh—u panna, et ennas—pääs—a. Viima—s neil õnnes—us—i pääs—a oma nah—a. Noor kiisu oh—as imes—unult ja unus—as vars—i juh—umi. Kiisuisa aga tur—sus ja puh—is vihas—, ses— hiiresa—sad jäid nuh—lemata.

Mõningais sõnades tuleb sõna muutmisel **b, d, g** kõrvale **s**.

Harjutus 115. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

ds

1. Ma jõuan koju.
2. Ma jõ**u**dsin koju.
3. Ma leian tänavalt kutsu.
4. Ma lei**d**sin tänavalt kutsu.
5. Ma hüüan Raksit.
6. Ma hüü**u**dsin Raksit.
7. Ma hoian kutsut rihmast.
8. Ma hoi**d**sin kutsut rihmast.

Harjutus 116. Kirjuta järgnevad laused mitmuses! Kriipsuta **ds** alla!

1. Kalur püüdis kalu.
2. Poiss sõudis merele.
3. Õpetaja andis meile raamatu.
4. Laps võidis mett leivale.
5. Poiss leidis noa.
6. Sõdur jõudis koju.
7. Pioneer hoidis käes punast lippu.
8. Laps hüüdis valjusti.

Harjutus 117. Kirjuta laused mitmuses!

s-i e e s d.

1. Raudne roop on tugev.
2. Mitmekordne maja taastati.
3. Õudne aeg on möödas.

Harjutus 118. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

s-i e e s b ja g.

1. Kingsepp teeb saapaid.
2. Tiinake astub argsetl.
3. Isa läks aegsasti koosolekule.
4. Kärbsed teevad palju pahandust.
5. Polla hiilis vargsi tuppa.
6. Kirjakandja kõndis pika tee jalgsi.

Harjutus 119. Kirjuta lünka puuduv ds või gs!

M e r e l e.

1. Kalurid sōu—id õhtul merele.
2. Nad heitsid võrgud vette ja püü—id palju kalu.
3. Juba ae—asti jõu—id kalurid sadamasse tagasi.
4. Naised sea—id korvid ae—asti valmis.
5. Nad tea—id, et värske kala rikneb kiiresti.

Harjutus 120. Kirjuta lünka puuduvad tähed!

M e t s a t e e l.

Sōi—sime läbi sügisese kul—se me—sa. Kär—separved olid kadunud. Jōu—sime teelahkmele. Ki—sal me—sateel

nägime me—ski—se. Ta silmi—ses meid ar—selt. Hoi—sime vasakule ja jõu—sime me—sniku ühekor—se elamuni. Jä—sime hobuse sinna ja as—usime jal—si edasi.

Eestikeelsetes sõnades ei kirjutata mitte kunagi **b**, **d** või **g** sõna algul; ainult teistest keeltest võetud sõnades ja mõnedes nimedes esineb **b**, **d**, **g** sõna algul.

Näiteid:

1. Direktor tuli klassi.
2. Ema ostis biskviite ja banaane.
3. Autojuht võttis paaki bensiini, andis gaasi ja sõitis siis garaaži.
4. Õe nimi on Berta.
5. Brigadir juhatab brigaadi.

G a r a a ž — autokuur. B r i g a a d — rühm töötajaid.

Harjutus 121. Kirjuta sõnade algul puuduv **b**, **d** või **g**!

Lauseid võõrsõnadega.

1. Tõnu —eklameeris 15. —etsembril koolipeol J. Barbaruse «Lumelaulu».
2. Anu haigestus —ifteeriasse ja —oktor Kaasik saatis ta haiglasse.
3. Ma mängin meelsasti —oominot, aga kabemäng mulle ei meeldi.
4. Mu väike vend Gunnar haigestus —rippi.
5. Ema õmbles lapsele —atistist pesu.
6. Õde ostis endale uued —otikud.

Deklaameerima — ilmekalt lugema. Difteeria — kurgutõbi. Batist — peen puuvillriie.

Harjutus 122. Kirjuta vöõrsõnade algul puuduv **b, d** vöi **g**!

Lauseid vöõrsõnadega.

1. Valge — arett katab lapse — londi peakest.
2. Selles pudelis on — lütseriin.
3. Minu vend on öppinud — ümnaasiumis — aasikaitset.
4. Peeter mängib kooliorkestris — itarri.
5. Meie — rammofon on katki.
6. Istume — iivanile.

Barett — väike mütsike. Glütseriin — magusamaitseline arstirohi. Blond — hele, valge.

§ 14. LIIDE -GI JA -KI.

Harjutus 123. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

Liide -ki.

1. Nema**dk**i jäid kuld**no**okka kuulatama.
2. «Kas juba saab**ki** süüa?» küsis Heldur emalt.
3. Poisil oli selg**ki** porine.
4. Kask**ki** kohises tasa.
5. Lepp**ki** seadis ennast rohelisse kuube.
6. Ema ostis poest suhkrut**ki**.
7. Laps**ki** katkestas mängu.
8. Ta ei ütelnud aitäh**ki**.

Harjutus 124. Kirjuta järgnevatest lausetest välja kõik tähed liite **-ki** ees!

T ä h e d liite **-ki** ees.

1. Võileib**ki** oli saanud taskus märjaks.
2. Leival oli paks kord võid**ki** peal.
3. Maiul jäi king**ki** porri.
4. Lehik**ki** magas ja mäletses.
5. Taadi tubakakarp**ki** kukkus maha.
6. Taat**ki** naeris lõbusalt.
7. Poiss**ki** istus mättale.
8. Peet ei osanud tohoh**ki** ütelda.

Harjutus 125. Kirjuta 10 lauset **-ki**-liitega! Sõnad vali tabelist!

halb + ki = halbki	muld + ki = ...
sulg + ki = ...	kuld + ki = ...
kord + ki = ...	oks + ki = ...
org + ki = ...	kepp + ki = ...
kand + ki = ...	lukk + ki = ...
varvas + ki = ...	nukk + ki = ...
jalg + ki = ...	kurb + ki = ...
küüs + ki = ...	aitäh + ki = ...

Harjutus 126. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

L i i d e **-gi**.

1. Emagi puhkas pool tundi.
2. Õdegi jõudis koju.
3. Vesigi kees kannus.

4. Soogi oli täiesti kuiv.
5. Udugi kadus soo kohalt.
6. Kündja ei ütelnud hobusele nõõgi.
7. Jäägi sulas jõgedelt.
8. Kui see õõgi nii pikk poleks!
9. Müüja ei müügi halba kaupa.

Harjutus 127. Kirjuta eelmistest lausetest välja kõik tähed, mis on liite **-gi** ees! Pealkirjaks: *Tähed liite -gi ees.*

Harjutus 128. Kirjuta 10 lauset **-gi**-liitega! Sõnad vali tabelist!

aasta + gi = aastagi	hobune + gi = ...
kuu + gi = ...	Muri + gi = ...
päike + gi = ...	iga + gi = ...
väike + gi = ...	kodu + gi = ...
mägi + gi = ...	selge + gi = ...
jõgi + gi = ...	lugeja + gi = ...
oja + gi = ...	olgu + gi = ...

Harjutus 129. Kirjuta laused vihikusse! Liite **-gi** ees olev täht kriipsuta alla!

Liide **-gi**.

1. Lillgi pöörab õie päikese poole.
2. Tuulgi vaikis õhtuks.
3. Tahmgi läheb korstnas põlema.
4. Kammgi läheb katki.
5. Emal oli saungi õhtuks kõetud.
6. Konngi on kasulik loom.

7. Kolhoosil on keldergi valmis.
8. Koergi ei näinud jänest.
9. Odavgi kaup võib olla hea.
10. Kaevgi vajab puhastamist.

Harjutus 130. Kirjuta eelnevaist lausetest välja liite **-gi** ees seisvad tähed! Pealkirjaks: *Kaashäältkud liite -gi ees.*

Harjutus 131. Kirjuta 8 lauset **-gi**-liitega! Sõnad vali tabelist!

kell + gi = ...	endal + gi = ...
tamm + gi = ...	memm + gi = ...
on + gi = ...	enam + gi = ...
onn + gi = ...	vurr + gi = ...
sellel + gi = ...	laev + gi = ...
	talv + gi = ...

Harjutus 132. Kirjuta lünka **-gi** või **-ki**!

Murilgi oli igav.

Kellel— polnud aega mängida Muriga. Ta pikutas oma kuudi ees ega liigutanud saba—. Täis piimakauss— ei meelitanud teda. Kus olid Liis, Agu ja teised— lapsed? Õues polnud näha keda—. Äkki ilmus kuskilt kana oma tibuperega. Kanaema hoiatas küll tibukesi, aga juba hüppas— väike Tuti Murile selga. Küll nüüd oli ehmatust, siutumist ja kaagutamist—! Muri aga ei liigutanud— ennast. Ta lamas rahulikult, vaatas kanapere sagimist ja igav— polnud tal enam.

Töötame ühiselt.

Ühistöös on suur jõud. Raskeim— töö muutub siis kergeks. Ühiselt ehitatakse maju, tehaseid ja linnu—. Kolhoosnikud harivad ühiselt põldu.

Vabrikutes— töötavad töölised ühiselt. Koolis— töötame ühiselt. Nii on— kergem õppida. Vanasti ei teadnud— õpilased, mis on ühisõppimine. Paljudel— oli raskusi õppimisega. Mina püüan hästi õppida ja aitan oma kaaslast—. Nii saavutame— paremaid hindeid. Saanud hea tunnistuse, tunneme suuremat rõõmu nääripühadest—.

§ 15. LIITSÕNA.

Liitsõna	Liitsõna
Poisil on ilus kepp. Linnud lendasid ära. Sepp parandas katelt. Poiss lükkas kelku.	Poisil on ilus suusa/kepp. Laulu/linnud lendasid ära. Katel/sepp parandas katelt. Kesk/kooli/poiss lükkas kelku.

Liitsõna koosneb kahest või rohkemast sõnast.
Liitsõnal on iseseisev tähendus.

Harjutus 134. Kirjuta järgnevast palast liitsõnad välja!
Liitsõnade osad eralda püstkriipsuga! Pealkirjaks: *Liitsõnad*.

Illimari talv.

Oli käre külm, kuid päike helendas ja lumi sätendas silmi-pimeštavalt. Päev oli nüüd kukesammu võrra pikem. Illimar vedas oma kelku üle koha, kus pidi olema pleekaia pistand, kuid läbi hange paistis ainult mõni teibaots. Sel aastal oli tohutult lund. Kuid see polnud enam kohev jahuhunnik, vaid oli vaheajal sulanud ja siis kõva koore peale kahutanud.

Need olid parimad liulaskmise päevad. Üleval hangeharjal nägi Illimar kaugemale enese ümber. Siit hangeharjalt laskus nüüd lumelagendik alla linnumaja poole.

Äkki paiskus endise kartulimaa kohalt parv pisikesi hangelinde õhku. Linnuparv tegi ringi ja laskus siis jälle hangele. Sätendav lumepuru tõusis ta liikumisest õhku.

Illimar oli rinnuli kelgul ja laskus alla linnumaja poole. Punastes labakinnastes käed olid ümber kelgu äärte klammerdatud. Saapasääred võtsid enestesse aeg-ajalt lund.

Hea oli olla nii libiseval kelgul riietesse mässituna ja kinni-seotud kõrvadega.

Harjutus 135. Kirjuta oma klassi nende õpilaste perekonnanimed, mis on liitsõnad!

N ä i d i s:

N i m e s i d.

(Liitsõnad.)

Heinmaa, Tammaru, ...

Harjutus 136. Kirjuta järgnev pala, liitsõnad kriipsuta alla!

Oktoobripühad.

I.

Möödus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. See oli suur pidupäev kogu rahvale. Linn oli kaunistatud punalippude ja loosungitega. Korraldati rongkäik. Sellest võtsid osa ka õpilased. Öhtul oli saluut. Mitmevärvilised raketid valgustasid linna.

II.

Kooliruumid olid kaunistatud lilledega. Meie koolis oli aktus. Aktusel esineti kõnede, laulude ja luuletustega. Õpilaskoor esitas kauneid koorilaule. Pioneeridel oli pidulik koondus, millest osa võttis palju lastevanemaid. Oktoobrilastel olid huvitavad ettekanded. Sellest koondusest jäi kõigile ilus mälestus.

Harjutus 137. Kirjuta järgnevast palast välja kõik liitsõnad!

M ä e t i p u l.

Lõpuks jõuti mäetipule. Kui pimestavalt heledasti särab igijää päikesekiirte käes. Otsekui vääriskivid kiirgavad lumeväljad ja kõige selle kohale laotub läbipaistev puhas sinine taevas. Inimesel on niisuguses kõrguses väga raske elada ja hingata. Nad kiirustasid tagasiteele ja pöördusid igilume ja külma piirkonnast tagasi mäejalamile soojuse ja roheluse piirkonda.

Harjutus 138. Moodusta liitsõnu! Selleks kirjuta allpool antud sõnade ette sobivaid sõnu! Antud sõnad on põhisõnad, juurdekirjutatud sõnad on täiendsõnad. Põhisõnale tõmba joon alla!

Põhisõnad: töö, hommik, puu, poiss, supp, sepp, kool, kott, rätt.

Näidis:

Liitsõnu.

1. Klassitöö, põllutöö, aiatöö, ...
2. Suvehommik, keskhommik, ...
3. Kuusepuu, ...

Harjutus 139. Moodusta liitsõnu! Antud täiendsõnadele lisa põhisõna! Täiendsõnale tõmba joon alla!

Täiendsõnad: heina- . . . . ., õppe- . . . . ., lille- . . . . ., linnu- . . . . .

Näidis:

Liitsõnu.

1. Heinamaa, ...
2. Õppetöö, tunnikava, ...

Harjutus 140. Koosta liitsõnadest antud eeskujul tabel! Sõnad kirjuta peast või leia lugemikust!

Veel liitsõnu.

k	p	t
koolikott teekann	sulepea koolipoiss	tikutoos kohvitass

Harjutus 141. Kirjuta järgnevast palast välja kõik liitsõnad!

Õ o k a u g e l p õ h j a s.

Jooksnud kaksikümmend kilomeetrit ebatasast maad, väsisid meie veokoerad. Tuli valmistuda ööbimiseks lageda taeva all, kolmekümnekraadilise pakase käes.

Rookisime lume nelja ruutmeetri suuruselt platsilt. Tegime lumest kõrge valli. Augu põhja katsime karusnahkadega, maha aetasime magamiskotid. Öhtueineks sõime konserve ja viskasime igale koerale kuivatatud kala. Ronisime kottidesse ja uinusime.

Mõne aja pärast ärkasin ma, kuna mu jalad olid hakanud külmetama.

Tahtsin tähtede järgi aega kindlaks teha. Taevaküünalde säral eraldasin vaevalt meie kelkude piirjooni ja härmatisest valgeid koeri, kes olid pöördunud rõngassaia taoliselt üksteise külje vastu.

Nägin taevas virmalisi. Ma äratasin seltsimehed, et nemadki saaksid nautida ülikaunist vaatepilti.

N ä i d i s:

L i i t s õ n u.

Kakskümmend, ...

Harjutus 142. Moodusta antud liitsõnadest liitsõnu!

L i i t s õ n u.

king + sepp = kingsepp

alg + kool =

plekk + kast =

viis + sada =

puu + sepp =

papp + kast =

nahk + kott =
kesk + kool =
vask + katel =
raud + tee =
all + kiri =

laud + sein =
palk + sein =
paber + raha =
kesk + hommik =

Harjutus 143. Kirjuta järgnev pala vihikusse ja kriipsuta alla liitsõnad! Liitsõna osad lahuta püstkriipsuga!

Sepikojas.

(Liitsõnu.)

Sepikoda asus nõestunud kivimajakeses. Korstnast tõusis paksu kivisöesuitsu. Sepp oli tugev mees nagu tammetüvi. Tal oli nahkpõll ees ja tahmahelbed habemes. Kaks abilist, sepa-poissi, astus sepikoja uksest sisse. Üks nendest tõi tööriistadekasti, milles oli kabjalõikamisraud, palju naelu ja mitu kabjarauda.

Harjutus 144. Kirjuta järgnevad laused vihikusse ja kriipsuta alla liitsõnades põhisõna (s. o. teine sõnaosa)!

Liitsõnu.

Koolipoisid loopisid lumepallidega.

Minu väike vend mängis koolipoistega.

Koolipoisil kukkus nuga lumehange.

Meie klassi pioneerid kaunistasid klassiruumi.

Poiss, pane raamatud koolikotti!

Sulepeaga ei mängita!

Harjutus 145. Igas reas on üks liitsõna. Leia see sõna ja kirjuta õigesti!

1. salga juht	/	kärmas juht	/	meie juht
2. suur kell	/	käe kell	/	kallis kell
3. valge rätt	/	uus rätt	/	kaela rätt
4. müür sepp	/	osav sepp	/	tugev sepp
5. raske töö	/	käsi töö	/	puhas töö
6. väike laps	/	hoolas laps	/	tütar laps
7. kande kott	/	tühi kott	/	vana kott
8. valge maja	/	rahva maja	/	kõrge maja
9. suur laager	/	pioneeri laager	/	väike laager
10. jalg pall	/	punane pall	/	katkine pall
11. ilus lind	/	laulu lind	/	väike lind
12. talve öö	/	vaikne öö	/	külm öö

Harjutus 146. Koosta lauseid, milles esineb järgnevaid liitsõnu! Need sõnad kriipsuta alla!

Liitsõnad.

Lumimemm, kelgusõit, koolimaja, tindipott, sullepea, taskunuga, arvelaud, lauapaber.

Näidis: Tore lumimemm seisab õues.

Harjutus 147. Kirjuta kakskümmend kuni kolmkümmend liitsõna!

Näidis:

Liitsõnu.

Kodumaa, tööõõm, ...

§ 16. NIMISÕNAD (harjutusi kordamiseks).

Harjutus 148. Loetle esemeid klassis! Pealkirjaks: *Esemed klassis.*

Tahvel, laud, ...

Harjutus 149. Loetle esemeid toas!

Harjutus 150. Kirjuta, mis kasvab metsas!

Puud: kased, kuused (jätka!) . . . . .

Lilled: ülane, kannike, ...

Marjad: maasikad, ...

Seened: pilvikud, ...

Harjutus 151. Kirjuta, missugused loomad ja linnud elavad metsas!

Loomad: orav, rebane (jätka!) . . . . .

Linnud: rähn, kull, ...

Harjutus 152. Kirjuta järgnevatele sõnadele üldine nimetus!

Vesi, piim, tee — **joogid.**

Supp, puder, kissell — **söögid.**

Rukis, nisu, kaer — . . . . .

Kartul, kapsas, porgand — . . . . .

Kannike, moon, karikakar — . . . . .

Ohakas, takjas, võilill — . . . . .

Kask, vaher, jalakas — . . . . .

Kuusk, mänd, lehis — . . . . .

Maasikas, mustikas, pohl — . . . . .

Harjutus 153. Loe luuletus läbi ja leia sellele pealkiri esimesest salmist! Vaatle jämedama kirjaga trükitud sõnu!

Kalender toas laual
näitab näärikuud.
Lumest müts on aias
vanal õunapuul.

Keldrikatust, treppi
katab lumevaip.
Koplis raagus leppki
valge mantli sai.

Päike tara taga
kaldub õhtusse.
Korstnast sirge joana
suits käib ülesse.

Harjutus 154. Kirjuta eelmisest luuletusest välja esemete ja loodusnähtuste nimetusi!

N ä i d i s: kalender, tuba, laud, näärikuu, ...

Harjutus 155. Kirjuta pala vihikusse ja kriipsuta alla esemete ja loodusnähtuste nimetused!

S u v e h o m m i k m a a l.

Päike on veel metsa taga, aga tema kiired kuldavad juba kolhoosihoonete katuseid. Rohi nõretab kastest. Kastanite tumedas roheluses säravad õisküünlad. Kõrgel õhus kostab lõokeste liir. Kerge tuul toob mõnusat jahedust. Pilvitu taevas töötab kuuma ilma.

Harjutus 156. Leia palast esemete ja loodusnähtuste nimetusi! Kirjuta need vihikusse!

Äikese eel.

Varsti pärast keskhommikut on kuumus suur. Kolhoosi lambakari lõõtsutab koplivärava taga ja ootab lauta laskmist. Karjane avab värava ja kari tormab lauta, tolmutpilv taga.

Keskpäeval kerkivad taevasse tumedad pilved. Ohk on täis kõrvetavat leitsakut. Kostab tume mürin. Varsti sähvab välg taevast alla. Kõrvulukustav müristamine järgneb välgu-löökidele. Juba langevad esimesed piisad ja mõne hetke pärast voolab vett joana alla. See on suvine äikesevihm, mis toob karastust loodusele.

Harjutus 157. Kirjuta järgnevaist lauseist välja sündmuste nimetusi! Pealkirjaks: *Sündmuste nimetust.*

1. Tsaari-Venemaal oli sageli tööliste ja talupoegade ülestõuse.
2. Suur Oktoobrirevolutsioon tõi Venemaa rahvastele vabaduse.
3. Fašistide kallaletung tuli Nõukogude Liidule ootamatult.
4. Äge lahing kestis mitu tundi.
5. Nõukogude armee võitlus Suures Isamaasõjas lõppes meie võitlejate hiilgava võiduga.

N ä i d i s: Võitlus, Oktoobrirevolutsioon, ...

Inimeste, esemete, loomade, taimede, loodusnähtuste ja sündmuste nimetused on **nimisõnad**.

Inimeste, loomade ja lindude kohta küsitakse kes? kelle? keda? jne.

Esemete, taimede, loodusnähtuste, sündmuste kohta küsitakse mis? mille? mida? jne.

Harjutus 158. Kirjuta nimisõnu!

Üks.	Palju ühesuguseid esemeid koos.
kask	kaasik
kuusk	.....
saar	.....
tamm	.....
lepp	.....
haab	.....
võsa	.....
kivi	.....
känd	.....

Harjutus 159. Kirjuta järgnevate nimisõnade seast välja need, mis tähendavad liiklemisvahendeid! Pealkirjaks: *Lüklisvahendid*.

Aurik, laev, tee, paat, tramm, tänav, sild, jalgratas, rada, auto, autobus, mets, lennuk, saar, laht, rong, vedur, telefon, uisud, suusad, jaam, lodi, lootsik, mootorratas, värav, poolsaar, vanker, kelk, regi, kärü, saan, kaarik.

Harjutus 160. Kirjuta nimisõnu küsimusele kes? või mis? töökohtade järgi!

Nimisõnu.

Kool — õpilane, ... , ...

Vabrik — insener, ... , ...

Haigla — arst, ... , ...
Kolhoos — kolhoosnik, ... , ...
Kauplus — müüja, ... , ...
Kolhoosipere — isa, ... , ...

§ 17. OMADUSSÕNA.

(Harjutusi kordamiseks).

Harjutus 161. Vasta luuletuse järgi küsimusele: mis-sugune on vend?

Veljeke.

Mul on armas veljeke,
sinisilmne nooruke,
osav, nõtke, pikk ja sirge,
üllas, julge, tark ja virge.

Harjutus 162. Loe luuletus läbi ja aseta jämedama kirjaga trükitud sõnade järele küsimused!

Nõmm.

Igav liiv ja tühi väli,
taevas pilvine;
jõuan tulles metsa äärde,
tuleb nõmmetee.

Männi roheline samet,
üksik metsatee,
pedak heleroheline,
kask kuld kollane.

Elusolendeil ja esemetel on mitmesuguseid **omadusi**:
tark vend, pilvine taevast, kuldkollane kask.
Omadust näitavad sõnad on **omadussõnad**.
Omadussõnad vastavad küsimustele: **missugune? milline?**

Harjutus 163. Loe järgnev pala läbi ja leia omadussõnad!

K o j u t u l e k .

Sajab kergelt lund. Valge lagendik ulatub kaugel silmapiirini. Vasakul pool umbset teed on kõrge mühav mets. Rõõmus aisakella tilin äratav uniseid varemeid.

Vinge tuul puhub vanaldasele sõitjale härmatunud habemesse. Ergas hall ruun puristab vahete-vahel ja laseb ühetasast mõnusat sõrki. Teda ootavad soe tall ja hoolitsev tallimees.

Hiline sõitja jõuab varsti kolhoosi mugavasse tuledest säravasse klubiruumi. Siin ta saab puhata pika igava reisu väsimusest. Ta joob tassi kuuma magusat teed ja jutustab kolhoosnikutele oma linnasõidust.

Harjutus 164. Kirjuta eelmisest palast välja nimisõnad ühes nende juurde kuuluvate omadussõnadega! Pealkirjaks: *Nimisõnad ja omadussõnad.*

N ä i d i s: Kerge lumi, valge lagendik, kaugel silmapiir, umbne tee, ...

Harjutus 165. Kirjuta antud nimisõnadele sobivaid omadussõnu! Omadussõnadele tõmba joon alla! Pealkirjaks: *Missugune keegi on?*

. . . . sõdur, ... sangar, ... kolhoosnik, ... õpilane, ... laps, ... tööline, ... bolševik, ... kommunistlik noor, ... pioneer, ... vanake.

Harjutus 166. Kirjuta esemete omadusi! Omadussõnadele tõmba joon alla! Pealkirjaks: *Missugune?*

. . . . laud, ... tool, ... raamat, ... pliiats, ... tint, ... ranits, ... sulg, ... klass, ... pilt, ... tund.

Harjutus 167. Kirjuta vastandtähendusega sõnu! Pealkirjaks: *Vastandtähendusega omadussõnu.*

pikk —	tihe — . . . .
sirge —	märg — . . . .
hea —	tuuline — . . . .
laisk —	tusane — . . . .
sügav —	külm — . . . .

N ä i d i s: Pikk — lühike, ...

Harjutus 168. Lisa omadussõnadele sobivad nimisõnad!
Roheline kähar valgetüveline . . . .

Jahe selge voolav . . . .

Pehme paitav kevadine . . . .

Lõikav terav talvine . . . .

Vaikne tähine . . . .

Harjutus 169. Leia rahvalaulust omadussõnad!

Talveigatsus.

Rahvalaul.

Millal saan mina omile,
millal veeren vendadele?

Sügisel jõed sügavad,
suvel päevad parmurikkad,
kevad on lained laiad,
lained laiad, piirded pikad.
Hobu upukse ojasse,
märja mätaste vahele.
Tule talvi, lunda tooma,
silita teed siledaks!
Saja, saja uuta lunda,
raputa vana raheta.

Harjutus 170. Koosta laused!

Eeskujulik õpilane; töörohke päev; hõbedane lennuk; sinine sullepa; sätendav lumi; huvitav raamat; tubli taastaja; väike pioneer.

Harjutus 171. Kirjuta lünka sobiv omadussõna!

Talvine õhtu.

Taevas säravad . . . . tähed. . . . kuusirp kumab taevas. . . . lumivaip kattis põllud ja aasad. . . . puud seisavad vaikselt. . . . öövaht kõnnib kolhoosi tallide juures. Tema kõrval käib . . . . koer Polla.

Harjutus 172. Loe järgnevat pala ja leia nimisõnu ja omadussõnu!

Suvi Alpides.

Mu isa on alpikütt. Meie majake seisab mäeorus oja kaldal. Ümberringi kasvavad kõrged tumedad kuused, ülal mus-

tavad sünged kaljud, paistavad rohelised aasad, kõrgemal sätendavad lumised mäetipud.

Suvel on meil väga ilus. Mägedes õitsevad haruldased alpiroosid; kirjud liblikad lendlevad lilledel. Väikesed jänesed hullavad päikesepaistel, röömsad linnud laulavad, männid kohisevad ja lõbusad ojakesed vulisevad.

§ 18. SÕNADE MUUTUMINE LAUSES.

Harjutus 173. Vaatle sõna vihik muutumist lauseis!

Uus vihik.

Ennal on uus emakeele vihik (mis?). Vihiku (mille?) kaanele on kirjutatud nimi, klass ja ka kooli nimi. Enna hoiab oma vihikut (mida?) hoolega. Siia vihikusse (kuhu?) kirjutab ta täna harjutuse. Õpetaja ütles, et selles vihikus (kus?) on Ennal väga ilus kiri. Vihikul (millele?) ei ole veel paberit ümber. Homme paneb ta vihikule (millele?) paberi ümber. Uue puhta vihikuga (millega?) on mõnus klassis olla. Enna ei tule kunagi ilma vihikuta (milleta?) kooli.

Harjutus 174. Kirjuta järgnevast palast jämedama kirjaga trükitud sõnad vihikusse! Pealkirjaks: *Sõnade muutumine.*

Tubli sõdur.

Jaan oli tubli sõdur (kes?). Sõduri (kelle?) vaprustest kõnelevad ta kaaslased. Sõdurit (keda?) autasustati Suures Isamaasõjas. Tublisse sõdurisse (kellesse?) suhtusid ta kaas-

lased lugupidamisega. Tubli **sõduril** (kellel?) oli Suures Isa-
 maasõjas mitu rasket lahingut. Tublile **sõdurile** (kellele?)
 anti sõja lõpul medal «Berliini vallutamise eest». Komandör
 oli tubli **sõduriga** (kellega?) alati rahul.

Käändsõnade muutumist lauseis nimetatakse
 käänamiseks.

§ 19. KÄÄNAMISE ALGEID.

Harjutus 175. Kirjuta järgnevad laused mitmuses! Mit-
 muse lõpus esinev **d** kriipsuta alla! Pealkirjaks: *Mitmus.*

Ainsus ja mitmus.

Ainsus	Mitmus
Poiss suusatab	Poisid suusatavad
Õpilane õpib	.....
Tööline töötab	.....
Kell heliseb	.....
Puu kasvab	.....
Sõdur marsib	.....
Orav hüppab	.....
Hobune jookseb	.....

Harjutus 176. Kirjuta järgnevad sõnad mitmuses! Peal-
 kirjaks: *Mitmus.*

Ainsus ja mitmus.

Üks asi	Palju asju
Väike kuusk	Väikesed kuused
Särav küünal	.....
Meeldiv kingitus	.....
Uus raamat	.....
Pruun king	.....
Magus kook	.....
Villane rätik	.....
Soe kleit	.....

Mitmuse tunnus on d.

Harjutus 177. Kirjuta järgnev pala! Mitmuses esinevad sõnad kriipsuta alla!

L u m e s õ d a.

(Mitmus.)

Lahing algas. Esimesed lumepallid lendasid vihisedes edasi-tagasi. Veel olid vaenlased üksteisest kaugel, nii et kuulid ei tabanud. Mida lähemale vaenlased tungisid, seda rohkem tabasid lumepallid märki. Kui pealetungijad mäerinna-kule jõudsid, võttis neid vastu tugev kuulirahe.

Harjutus 178. Kirjuta järgnev pala! Mitmuses esinevad sõnad kriipsuta alla!

Tuli talv. Maasikapeenrad ja vabarnad jäid lume alla peitu. Lapsed mähkisid õunapuutüved kuuseokste sisse, et

puud närijate läbi ei kannataks. Ohtuti kustused tuled pioneeride toas hilja; lapsed tulid ja lugesid Mitšurini tööst ja uutest katsetest aianduse alal.

Harjutus 179. Kirjuta järgnev pala mitmuses! Muudetud sõnad kriipsuta alla!

Kevadel algas töö aias. Noor aednik kaevas maa üles. Koolimaja akende all kirendas lill, rohendas värske leht, puhkes õitsma aedmaasikas.

Pioneer oli uhke kooliaiale. Ta sai noorte naturalistide ringilt kiitusekirja.

Harjutus 180. Kirjuta tabelis olevad sõnad mitmuses!

M i t m u s .

Ainsus	Mitmus
kass konn tall kell	kassid ....
sepp kukk nukk kott	sepad ....
lind vend sild kild tald muld	linnud ....

Ainsus	Mitmus
sirp tint tark kont	sirbid ....
taat paat laat ruut	taadid ....
ketas ratas mätas	kettad ....
koobas saabas	koopad .....

§ 20. SÕNA TÜVI JA MUUTELÕPP.

Harjutus 181. Kirjuta järgnev pala, jämedama kirjaga trükitud sõnaosad kriipsuta alla!

Sõna tüvi ja muutelõpp.

Reinu **isa** on insener. **Isal** on palju raamatuid. Reingi sai **isalt** huvitava raamatu. Ta luges raamatu läbi ja jutustas **isale** selle sisu. Puhkepäeval käis Rein **isaga** kinos.

Seda sõna osa, mis liitub sõnaga sõna muutumisel, nimetatakse sõna **muutelõpuks**.

Seda sõna osa, millega liitub sõna lõpp ja mis ei muutu, nimetatakse sõna **tüveks**.

Harjutus 182. Eralda sõna muutelõpud tüvest püstkriipsuga!

Sõna tüvi ja muutelõpud.

Isa, isal, isasse, isas, isast, isalt, isaga, isata.

Onu, onule, onult, onuga, onuta.

Puu, puul, puusse, puus, puust, puult, puuga, puuta.

Tädi, tädile, tädil, tädilt, tädiga, tädita.

Näidis:

isa/l, isa/sse . . .

Harjutus 183. Eralda järgnevais lauseis jämedama kirjaga trükitud sõnades sõna lõpp tüvest püstkriipsuga ja sõna lõpud kriipsuta alla või kirjuta värviliselt!

Sõna lõpud.

I.

1. Minu onu **majani** on palju **maad**.
2. Poiss istus **kivile**.
3. Selles **pesas** on väikesed linnupojad.
4. Ma sain **emalt** tõrelda.
5. Laps ei maga **linata**.
6. Aed ei ole **lilleta**.

II.

1. Läksin tädiga kolhoosikülasse.
2. Külas parandati teed.
3. Teele veeti kruusa.
4. Leidsin teelt ilusa ümmarguse kivi.
5. Mängisin kiviga.
6. Kivi kukkus kraavikaldal kasvavasse pajupõõsasse.

§ 21. NIMISÖNA KÄÄNAMINE.

Harjutus 184. Kirjuta järgmised laused vihikusse ja tõmba sõnadele, mis vastavad küsimusele **kes? mis?**, joon alla! Need sõnad on **nimetavas käändes**.

Nimetav kääne.

I.

- Tööline (kes?) läks suurele väljakule.
Töölised (kes?) läksid suurele väljakule.
Lipp (mis?) lehvis rõõmsasti tuules.
Lipud (mis?) lehvisid rõõmsasti tuules.
Lind (kes?) lendas kõrgel õhus.
Linnud (kes?) lendasid kõrgel õhus.
Auto (mis?) sõitis suure mürinaga.
Autod (mis?) sõitsid suure mürinaga.

II.

- Traktorist (kes?) kündis põldu.
Traktoristid (kes?) kündsid põldu.
Kolhoosnik (kes?) ehitas uut karjalauta.

Kolhoosnikud (kes?) ehtasid uut karjalauta.
Brigadir (kes?) läks põllule kündjate juurde.
Brigadirid (kes?) läksid põllule kündjate juurde.
Traktor (mis?) mürises uudismaal.
Traktorid (mis?) mürisesid uudismaal.

Harjutus 185. Koosta lauseid, kus nimisõna on nimetavas
käändes! Nimetavale käändeale tõmba joon alla!

N i m e t a v k ä ä n e.

Pioneer (kes?) õpib hästi.
Pioneerid (kes?) . . . . .
Õpetaja (kes?) . . . . .
Õpetajad (kes?) . . . . .
Raamat (mis?) . . . . .
Raamatud (mis?) . . . . .
Lind (kes?) . . . . .
Linnud (kes?) . . . . .
Kuusk (mis?) . . . . .
Kuused (mis?) . . . . .
Kingsepp (kes?) . . . . .
Kingsepad (kes?) . . . . .
Rätsep (kes?) . . . . .
Rätsepad (kes?) . . . . .

Harjutus 186. Kirjuta rahvalaul! Küsimused kes? ja mis?
ja nimisõnad, mis vastavad neile küsimustele, kriipsuta alla!

K e s j a m i s ?

I.

Mis on keskel kuusemetsa?

Kuusk on keskel kuusemetsa.

Mis on kuuse keske'ella?
Oks on kuuse keske'ella.

Mis on oksa keske'ella?
Okas on oksa keske'ella.

II.

Kes on kirju trükkimata?
Harakas kirju trükkimata.

Kes on turtsuja tubane?
Kass on turtsuja tubane.

Kes on valvas linnuke?
Kukk on valvas linnuke.

Harjutus 187. Kirjuta järgnev pala vihikusse! Sõnadele, mis on nimetavas käändes, tõmba joon alla ja sõna järele kirjuta õige küsimus **kes?** või **mis?!**

Kes? või mis?

Rahvahulk koguneb jaamaesisele väljakule. Lipud lehvivad rõõmsasti. Jaamahoone on kaunistatud. Naised on majade akendel ja rõdudel. Vedur vilistab jaama ette sõites. Muusikandid võtavad pasunad. Lapsed saavad. Mudilased tulevad rongkäigus üksteise käest kinni hoides viiekaupa reas. Rahvas tervitab rõõmsalt lapsi. Töölised saavad oma lapsed pioneerilaagrisse.

Harjutus 188. Kirjuta harvendatult trükitud sõnad lauses mitmusse!

1. Mänd kasvab metsa ääres.
2. Lind laulab oksal.
3. Orav hüppab männi okstel.
4. Kurekell õitseb heinamaal.
5. Kassikäpp õitseb nõmmel.
6. Liblikas lendleb õhus.
7. Konn krooksub lombis.
8. Kägu kukub kuusikus.
9. Ilm on kevadine.

Harjutus 189. Kirjuta pala vihikusse ja tõmba sõnadele mitmuse nimetavas käändes joon alla!

Metsas.

Metsa serval kasvasid kased, haavad, pärnad, vahtrad ja tammed. Kaugemal punasid paljad männitüved ja tihedad kuused. Sealt edasi algas segamets, kus kasvasid sarapuupõõsad, pihlakad, toomingad ja suuremad mahlakad rohttaimed. Päikesekiired valgustasid ainult nende latvu. Laululinnud ei laulnud, sest neile ei meeldi sügavad metsad.

Omastav kääne.

Harjutus 190. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla!

Omastav kääne.

I.

Aasal õitses lill. Aino murdis lille (mille?). Lille (mille?) õis oli sinine. Aino viis selle lille (mille?) emale.

II.

Meil on tubli koer. **Koera** (kelle?) tööks on maja valvamine. Meie **koera** (kelle?) käpad on valged, aga **koera** (kelle?) silmad on pruunid. Me hoolitseme oma **koera** (kelle?) eest hästi.

III.

Meie kolhoosi ehitati uus koolimaja. **Koolimaja** (mille?) aknad on suured ja avarad. **Maja** (mille?) katus on plekist. **Koolimaja** (mille?) ümber istutame puid ja lilli. Meie hoiame oma **koolimaja** (mille?) ümbruse puhta ja ilusa.

Kui sõna vastab küsimusele **kelle?** või **mille?**, siis on ta omastavas käändes.

Harjutus 191. Koosta lauseid, milles esineks järgmisi sõnu o m a s t a v a s käändes! Sulgudesse kirjuta õige küsimus **kelle?** või **mille?**!

O m a s t a v k ä ä n e.

I.

Pioneeri (kelle?) . . . . .
traktoristi (. . . .) . . . . .
sepa (. . . .) . . . . .
õpetaja (. . . .) . . . . .
rätsepa (. . . .) . . . . .
autojuhi (. . . .) . . . . .
korrapidaja (. . . .) . . . . .

II.

Raamatu (mille?) . . . . .
vabriku (. . . .) . . . . .
aia (. . . .) . . . . .
koolimaja (. . . .) . . . . .
lumelabida (. . . .) . . . . .
õmblusmasina (. . . .) . . . . .
trammi (. . . .) . . . . .

N ä i d i s: Pioneeri (kelle?) kaelarätt on punane.

Harjutus 192. Kirjuta küsimuse eel olev jämedama kirjaga trükitud sõna omastavasse käändesse!

O m a s t a v k ä ä n e.

(Põld) (mille?) ääres on lai kraav. **(Kraav)** (mille?) kaldal kasvab palju kullerkuppe. **(Kullerkupp)** (mille?) õis on kollane. Maret nopib **(kullerkupp)** (mille?). Ta imetleb **(lill)** (mille?) ilusat õit ja nopib neid terve **(kimp)** (mille?). Maret viib **(lillekimp)** (mille?) emale. Ema naerab ja silitab **(Maret)** (kelle?) pead.

Harjutus 193. Kirjuta jämedama kirjaga trükitud sõnade järele sobiv küsimus **kelle?** või **mille?!**

O m a s t a v k ä ä n e.

Hobusega kooli.

Vello võtab **koolikoti** ja lahkub kodust. **Maja** ees ootab teda juba **Sepa** Jaan. Poiste ees sammub veel teisigi lapsi. Nad tõtavad kõik **kolhoosi** tallide poole. Seal rakendab juba tallimees

hobust ree ette. Ta paneb reele põhku ja laotab üle ilusa kirju vaiba.

Lapsed istuvad reele ja sõit läheb kooli poole.

Harjutus 194. Kirjuta jämedama kirjaga trükitud sõna järele sobiv küsimus kelle? või mille?!

O m a s t a v k ä ä n e.

Esikus.

Antsu palitu ripub esikus varnas. Riidevarnas ripuvad veel isa, ema ja õe palitud. **Varna** all on kalossid. **Isa** suurte kalosside sisse on pandud õe väikesed kalossid. **Antsu** ja **ema** kalossid seisavad kõrvuti. **Peegli** all on väike laud. **Laua** kõrval seisavad **ema** ja **õe** vihmavarjud. Isa kaotas oma vihmavarju, aga Antsul polegi seda. **Poiste** jaoks on vihmamantlid.

Harjutus 195. Sulgudes asetsevad sõnad kirjuta omastavas käändes, tõmba joon alla ja sõna järele sulgudesse kirjuta küsimus!

O m a s t a v k ä ä n e.

1. Õpetaja kirjutas tahvlile huvitava (ülesanne).
2. Olev tõi klassi ilusa siniste õitega (lill).
3. Koolide (jalgpallivõistlus) võitis meie kool.
4. Pioneerid kaunistasid (klassiruum) piltide ja loosungiga.
5. (Sepp) töö on raske.
6. Poiss ronis (lepp) otsa ja lõi kas sealt haralise (oks).

Harjutus 196. Tabelis on sõnad ainsuse nimetavas. Kirjuta need sõnad ainsuse omastavas ja mitmuse nimetavas käändes!

Ainsus		Mitmus
Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Nimetav kes? mis?
kepp	mille? kepi	kepid
kett	mille?	. . . . .
hunt	kelle?	. . . . .
leht	mille?	. . . . .
sukk	mille?	. . . . .
võlg	mille?	. . . . .
pärg	mille?	. . . . .
lammas	kelle?	. . . . .
okas	mille?	. . . . .
ketas	mille?	. . . . .

Harjutus 197. Kirjuta järgnev pala ja pane sulgudes olev sõna omastavasse käändesse; sulgudesse kirjuta õige küsimus!

Õues.

On ilus talvine ilm. Lapsed mängivad õues. Eemal seisab roheline kuusk. (Kuusk) okstel hüpleb väike orav. (Orav) silmad säravad rõõmsalt. Äkki haarab ta (käbi) ja viskab alla lastele. Lapsed ehmuvad. Aga juba nad näevad oravat. Väike Ando võtab (lumepall) ja viskab. (Poiss) käsi ei taba oravat.

Peedu, kes on pioneer, ütleb: «Ära loobi oravat, me oleme ju loomade ja lindude sõbrad!»

Harjutus 198. Koosta lauseid, milles esineb järgmisi sõnu o m a s t a v a s käändes! Neile sõnadele tõmba joon alla ja sulgudesse kirjuta küsimus!

I.

Kangelase (kelle?)
 tanki (mille?)
 lahingu ( )
 luuraja ( )
 sõduri ( )
 püssi ( )
 inimese ( )
 täägi ( )
 granaadi ( )
 kahuri ( )

II.

Lugemiku (mille?)
 pildi ( )
 tahvli ( )
 õpilase ( )
 juhi ( )
 joonistuse ( )
 arvelaua ( )
 kaardi ( )
 kriidi ( )
 direktori ( )

N ä i d i s: Kangelase (kelle?) rinda ehib aumärk.

Osastav kääne.

Harjutus 199. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla!

O s a s t a v k ä ä n e.

Puuraiuja raius **puud** (mida?).
 Käitises premeeriti eesrindlikku **töölist** (keda?).
 Me austame **kangelast** (keda?).
 Sadas laia **lund** (mida?).
 Vanaisa ei leidnud oma **keppi** (mida?).
 Töölised ehtasid **purret** (mida?).
 Nõukogude noor armastab oma **kodumaad** (mida?).

Kui sõna vastab lauses küsimusele keda? või mida?,
siis on ta osastavas käändes.

Harjutus 200. Kirjuta laused vihikusse! Sõnale osastavas
käändes tõmba joon alla!

O s a s t a v k ä ä n e.

I.

Mul ei ole lille (mida?). Ma nägin täna oravat (keda?).
Õel on mitu õuna (mida?).

Palun leiba (mida!)! Vanaemal on kaks kukke (keda?).
Ära lõhu raamatut (mida!)! Miks sinu kleidil pole kraed
(mida?)? Kas sa oled näinud merd (mida?)? Ärge oodake nii
vara veel kevadet (mida!)! Minu vennal pole õhtuti und
(mida?).

II.

Eile õhtul sadas lund (mida?). Maie istus akna all ja
kudus sukka (mida?). Ta nägi läbi akna naabri Jukat (keda?),
kes veeretab suurt lumepalli (mida?). Maie tahtis ka õue
minna. Ta palus emalt luba (mida?). Kui ta õue jõudis, siis
Juku tegi juba lumimemme (mida?). Maie aitas teha pead
(mida?). Maie nägi eemalt oma suurt venda (keda?). Ta kut-
sus teda (keda?) abiks lumimemme (mida?) tegema.

Harjutus 201. Osastava käände järel kirjuta õige küsi-
mus!

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Täna hommikul kooli tulles nägin suurt traktorit.
2. Minu vanaisal on mitu keppi.
3. Eevi ei leidnud oma eesti keele vihikut.
4. Ene tõi poest $\frac{1}{2}$ kg suhkrut.

5. Kas sa tunnend Eesti NSV haridusministrit?
6. Vanaema andis Liisile sinist lõnga kinnaste kudumiseks.
7. Järvel pole veel jääd.

Osastava käände lõpus.

t osastava käände lõpus.

Harjutus 202. Kirjuta laused vihikusse! Sõnadele osastavas käändes (keda? mida?) tõmba joon alla ja lõpptäht kirjuta värviliselt!

Tarvita õiget **töövõtet** (mida?)! Mitu säravat **päikesekiirt** (mida?) tungis tuppa. Poiss kõnetas **mootorratturit** (keda?). Kolhoosile osteti neli uut **vankrit** (mida?). Põllul töötab mitu **traktorit** (mida?). Sepp parandas **niidumasinat** (mida?).

Harjutus 203. Kirjuta antud sõnad osastavasse käändesse!

t osastava käände lõpus.

Nimi- ja omadussõna.

Nimetav kääne kes? mis? missugune?	Osastav kääne keda? mida? missugust?
tubli kolhoosnik	tublit kolhoosnikut
julge sõdur	julget sõdurit
hoolas karjatalitaja	hoolast karjatalitajat
uus tahvel	uut tahvlit
osav lendur	.....
hoolas korrapidaja	.....
väike ratas	.....
huvitav näide	.....
suur lõke	.....
punane rätik	.....

Harjutus 204. Kirjuta lünka puuduv täht!

t o s a s t a v a k ä ä n d e l ö p u s .

Julge— lenduri— autasustat~~t~~ ordeniga. Ka meie nägime kuulsa— kindrali—. Ema ostis poest peenikes— suhkr—. Reet ostis endale kaks huvitava— raamatu— ja kolm vihiku—. Ma koorisin suur— kartuli— ja närisin ise magusa— porgandi—. Õde ostis kaks jämeda— küünal—, sest meil pole veel elektri—. Kas te olete näinud minu uu— ratas—? Suvel ei tohi metsa teha lõke—.

Harjutus 205. Koosta antud sõnadele lauseid!

Pea meeles ja tarvita ainult õigeid sõnavorme:

M i d a ?

kartulit	korstnat
suhkrut	numbrit
keldrit	meetrit
vankrit	liitrit

M i d a ?

N ä i d i s : Väike Illi sõi kolm kartulit.

Harjutus 206. Koosta antud sõnadele lauseid!

Pea meeles ja tarvita ainult õigeid sõnavorme:

M i d a ?   M i s s u g u s t ?

akent	kaunist
peenart	katelt
küünalt	kukalt
hoolast	kannelt

N ä i d i s:

M i d a?

Mai peseb akent.

Harjutus 207. Kirjuta osastava käände lõppu puuduv täht!

t o s a s t a v a k ä ä n d e l õ p u s.

1. Meie majas elab mitu väikest tüdruku—.
2. Õpetaja andis mulle kaks valge— vihiku—.
3. Kultuurihommikul kuulsime pioneeridelt huvitava— ettekanne—.
4. Vanaema kodus emale valge— rätiku—.
5. Harja oma uu— palitu—!
6. Sille ostis endale kaks punas— pliiatsi—.
7. Mu väike õde nägi täna õues varblas— ja haraka—.
8. Ants lahendas kiiresti mitu raske— ülesanne—.

Harjutus 208. Kirjuta laused vihikusse! Sõnadele osastavas käändes tõmba joon alla!

T ä i s h ä ä l i k o s a s t a v a k ä ä n d e l õ p u s.

Kas sa tunned minu venda (keda?).

Vanaisa teeb Ainole reha (mida?).

Anu ostis kolm punast patsipaela (mida?).

Karjane nägi metsas halli hunti (keda?).

Ära joo külma piima (mida?).

Mul ei ole musta tinti (mida?).

Tiiuke kartis konna (keda?).

Mari söötis oma kukke (keda?) ja kana (keda?).

Harjutus 209. Kirjuta sõna lõppu puuduv täht ja sõna järelle õige küsimus!

Täishäälik osastava käände lõpus.

1. Pioneeridel on kaks punast lipp— (mida?).
2. Tädi kudus Enele sukk— ( ).
3. Kingsepp parandab Uno king— ( ).
4. Kas sa oled näinud must— lind— ( ).
5. Isa külastas naabruses elunevat sepp— ( ).

Harjutus 210. Kirjuta sulgudesolevad sõnad õigesti!

Osastav kääne.

1. Väike Mall sidus rukkipõllul viis (vihk).
2. Meie kolhoosis on sada (lehm).
3. Töölised ehitavad uut (laut).
4. Nägin naaberkolhoosis (kombain).
5. Aednik andis mulle mitu magusat (õun).
6. Külastasin linnas oma vanemat (vend).
7. Virve hüüdis oma musta (koer).

Harjutus 211. Leia osastav kääne!

Täishäälik osastava käände lõpus.

kes? mis? missugune?	keda? mida? missugust?
lind	lindu
kell	kella
kass	.....
maja	.....
lill	.....
tark koer	.....
soe toit	.....

Paljudes sõnades on osastava käände lõpus täishäälik.

Harjutus 212. Kirjuta vastused järgmistele küsimustele! Sulgudes olev sõna pane vastuses osastavasse käändesse ja kriipsuta alla!

O s a s t a v k ä ä n e .

1. Keda Ilmar ootab? (vend)
2. Mida loeb isa? (ajaleht)
3. Mida te näete? (tank)
4. Mida sa ostad poest? (leib ja sool)
5. Mida ehitavad töölised? (uus elamu)
6. Keda armastavad nõukogude lapsed? (seltsimees Salin)

Näidis: Ilmar ootab venda.

Harjutus 213. Kirjuta laused vihikusse! Sulgudes olev sõna pane osastavasse käändesse ja kriipsuta alla!

O s a s t a v k ä ä n e .

1. Sepp parandab (traktor).
2. Poisid vaatavad (kombain).
3. Kolhoosnikud annavad riigile (vili).
4. Õpilased korrastavad (kooliaed).
5. Kas sa oled näinud vanaisa (kepp)?
6. Nõukogude rahvas ei unusta iialgi (Lenin).

Harjutus 214. Kirjuta laused vihikusse! Sõnadele osastavas käändes tõmba joon alla!

d osastava käände lõpus.

1. Me armastame bolševike parteid (keda?).
2. Meie kolhoos kuivendab sood (mida?).
3. Õde õppis kuduma vööd (mida?).
4. Sammusin piki maanteed (mida?).
5. Meie aias oli mitu levkoid (mida?).
6. Lilli ostis poest kakaod (mida?).
7. Ema ostis turult võid (mida?).

Näidis: Me armastame bolševike parteid (keda?).

Harjutus 215. Kirjuta sõnad vihikus tabelisse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

d osastava käände lõpus.

Nimetav kes? mis?	Osastav keda? mida?
maa, töö, suu, soo, koi, krae, kantselei, mai, vői, partei	maad, tööd, suud, sood, koid, kraed, kantseleid, maid, võid, parteid

Kui sõna lõpeb ainsuse nimetavas käändes pika täishäälikuga (maa, suu) või kaksiktäishäälikuga (koi, vői), siis on ainsuse osastava käände lõpus **d**.

Harjutus 216. Kirjuta kriipsu asemele õige täht!

Me kaitseme oma kodumaa—. Ilm oli pilves, taevas ei olnud kuu—. Sõideti mööda maantee—. Järvel ei ole veel

jää—. Meie koolimajas on kaks kantselei—. Tee töö— töö ajal, aja juttu jutu ajal! Mina ei ole näinud koi—. Looma-aias on mitu papagoi—.

Sõnades **lumi, meri, mõni, tuli, uni, veri** on ainsuse osastava lõpp **d**.

Harjutus 217. Kirjuta need sõnad osastavas käändes!

O s a s t a v k ä ä n e.

lumi — lund (mida?)	tuli —
meri —	uni —
mõni —	veri —

Harjutus 218. Koosta lauseid sõnadest **lund, merd, mõnd, tuld, und ja verd!** Igale sõnale kaks lauset. Osastava käände lõpp **d** kriipsuta alla!

N ä i d i s:

d osastava käände lõpus.

Küll sadas eile palju **lund!**

Harjutus 219. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on nõutav!

K a s **d** v õ i **t**?

1. Meie aias kasvab mitu kõrge— puu— (mida?).
2. Metsatöölised tegid metsas tul— (mida?).
3. Kas sa tunned seda noor— lenduri— (keda?)?
4. Minu õele kingiti kaks ilusa— raamatu— (mida?).

5. Meie lähedal on mitu suur— soo—, aga sel sügisel ei leidnud ma sealt ühtegi jõhvika— (mida?).
6. Sepikule pandi värsked— vöö— (mida?).
7. Poisi käsi jooksis ver— (mida?).
8. Õpetaja tõi Aavole neli valge— vihiku— (mida?).

Harjutus 220. Kirjuta joone asemele kas t või d ja sõna järele õige küsimus!

K a s d v ö i t?

- Sõbrad imetlesid valge— öö—.
 Igatsesin näha ääretu— mer—.
 Kapten oli näinud mõn— ilusa— sadama—.
 Partisanid tegid metsas tul—.
 Kolhoosnikud kraavitasid niiske— maa—.
 Ema vaatas lapsukese haige— suu—.
 Koolis oodatakse igatsusega 1. mai—.
 Ma ei leidnud oma valge— krae—.

Harjutus 221. Kirjuta tabel vihikusse! Jämedama kirjaga tähed kriipsuta alla!

d j a t.

Nimetav (kes? mis?) Mitmus	Osastav (keda? mida?) Ainsus
kõik vihikud (mis?) mitmed lendurid (kes?) need raamatud (mis?) need lennukid (mis?)	neli vihikut (mida?) mitu lendurit (keda?) paar raamatut (mida?) kümme lennukit (mida?)

Harjutus 222. Kirjuța kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on nõutav!

Kas d või t?

1. Hoolsa— õpilase— (kes?) lugesid raamatu— (mida?).
2. Lennuki— (mis?) tiirlesid õhus.
3. Meie majas elab mitu lenduri— (keda?).
4. Mul ei ole enam puhast paberi— (mida?).
5. Raamatu— (mis?) lebasid laual.
6. Kuus lennuki— (mida?) tõusis õhku.
7. Meie kooli lõpetaja— (kes?) korraldasid ekskursiooni Viljandisse.
8. Mitu meie kooli lõpetaja— (keda?) astus õpetajate seminari.

Harjutus 223.

Kas d või t?

1. Õpilase— (kes?) kohtasid oma endis— õpetaja— (keda?).
2. Tööka— noore— (kes?) taastasid linna.
3. Kas sa tunnend seda tubli— töötaja— (keda?)?
4. Ilusa— auto— (mis?) sõitsid linnast välja.
5. Meie vabrikul on neli uu— auto— (mida?).
6. Minu vend teeb raske— töö— (mida?).
7. Virga— tüdruku— (kes?) kaevasid maa— (mida?).
8. Osava— kangru— (kes?) kudusid riie— (mida?).
9. Kas te kuulsite tütarlapse heleda— hääl— (mida?)?
10. Raske— kahuri— (mis?) sundisid vaenlase taganema.

Harjutus 224. Harvendatult trükitud sõnadele leia õige küsimus!

Esimene aurumasina leiutaja.

Vene tööline Iván Polzunóv oli esimene aurumasina leiutaja. Ta oli sõduri poeg. Nagu kõik sõdurilapsed, pidi temagi õppima mäeasjanduse koolis.

Polzunóv lõpetas kooli ja astus Barnaúlis metallitehasse tööle. Peale tööd täiendas ta oma haridust lugemise teel. Ta õppis tundma mitmesuguseid masinaid ja tööriistu.

Pärast pikka ja visa tööd ta leiutas masina, mis töötas aurujõul.

Sisseütlev kääne.

Harjutus 225. Kirjuta järgmised laused vihikusse! Harvendatult trükitud sõnad kriipsuta alla ja jämedama kirjaga trükitud lõpp kirjuta värviliselt!

Sisseütlev kääne.

Töölised ruttasid vabrikusse (kuhu?).

Ema sõnad mõjusid väga lapse sse (kelle sse?).

Poiss lõi kirve puusse (kuhu? mille sse?).

Lapsed istusid autosse (kuhu? mille sse?).

Õpetaja tuli klassi (kuhu?).

Isa sõitis linna (kuhu?).

Kui sõna vastab küsimusele **kellesse? kuhu? millesse?**, siis on ta **sisseütlevas** käändes. Sisseütleva käände lõpp on harilikult **-sse**.

Harjutus 226. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisse-
ütlevas käändes!

Sisseütlev kääne.

1. Pioneerid läksid (männik) suusatama.
2. Õpilane kirjutab (kaustik) luuletuse.
3. Pidupäeval kogunes (koolimaja) palju inimesi.
4. Reisijad astusid (lennuk).
5. (Käitis) vajati masinakirjutajat.
6. (Taevas) ilmusid tumedad pilved.
7. Varblane lendas (pesa).
8. (Kivi) puuriti auk.
9. Haavatud viidi (haigla).
10. Kõik ma panin (paber), raiusin kõik (raamat).
11. Pall läks (aken).
12. Kalevipoeg laulis lehed (lepik), kukulinnud (kuusik).

Harjutus 227. Koosta lauseid! Antud sõnad aseta sisse-
ütlevasse käändesse! Sõnale sisseütlevas käändes tõmba joon
alla!

Sisseütlev kääne.
(kellesse? millesse? kuhu?)

Pudel, aken, paber, müts, kell, peegel, kapp, toop.

Näidis: Erna kallab piima pudelis.

Harjutus 228. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas
käändes!

K u h u?

1. Lapsed läksid (mets) marjule.
2. Marjad pandi (korv).
3. Õpilased lähevad (klass).

4. Vahtunnil läheme (koridor).
5. Panin uue kuue (kapp).
6. Valasin piima (kauss).
7. Ema, luba mind (õu) mängima!
8. Kas ma pean juba tulema (tuba)?
9. Vares tegi pesa (kaselatv).

Harjutus 229. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes!

Kellesse? Millesse? Kuhu?

Koondus.

Meie (salk) võeti vastu uusi pioneere. Kogunesime kommunistlike noorte (tuba). (See ruum) oli tulnud palju noori. Kõneleja astus (kõnetool). Kuulajad suhtusid (kõne) tähelepanelikult. (Pioneerid) ja (vanemad) jättis rühmakoondus üleva mulje.

Seesütlev kääne.

Harjutus 230. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõna ja sõna lõpp kriipsuta alla!

Seesütlev kääne.

Maja s (kus? mille s?) lõpetati remont.

Metsa s (kus? mille s?) saeti puid.

Ouna s (mille s? kus?) on seemned juba valminud.

Selles **õpilase s** (kelle s?) on palju elurõõmu ja püsivust.

Minu **sõbra s** (kelle s?) leegitseb suur isamaa-armastus.

Kui sõna vastab küsimusele **kelles? milles? kus?**, siis on ta **seesütlevas** käändes.

Harjutus 231. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes! Sõna järele kirjuta küsimus!

Seesütlev kääne.

1. Sportlased suusatasid (mets).
2. (Õis) oli mesilane.
3. (Raamat) oli huvitavaid pilte.
4. (Lepik) on kevadel palju lilli.
5. Minu (king) on auk.

Näidis: Sportlased suusatasid metsas (kus?).

Harjutus 232. Loe sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes!

Seesütlev kääne.

Kelles? Milles? Kus?

Nõukogude (Liit) hoolitsetakse noorte eest väga. Meie pioneerirühm viibis (laager) kolm nädalat. Elasime (kaunis puhkekodu). Iga päev suplesime (meri) ja jalutasime (park). Meid toitlustati neli korda (päev). Kella 5 ja 7 vahel viibisime (saal) ja kuulasime raadiot. Käisime ka (raamatukogu) raamatuid laenutamas.

Harjutus 233. Kirjuta järgnev pala! Harvendatult trükitud sõnadele tõmba joon alla ja sõna järele sulgudesse kirjuta küsimus!

Üksteist päeva taigas.

Kolm Nõukogude Liidu naislendurit lendas Moskvast Kaug-Idasse. Lendurid asusid lennukisse ja sõit

algas. Sõideti enam kui 6000 km. P a a g i s lõppes bensiin. Üks naislendureist hüppas langevarjuga alla ja maandus suures metsas. Esimese öö veetis ta taigas. Neljandal päeval nägi ta lennukeid, need lendasid lõunasse. Naislendur läks samas suunas. Mõne päeva pärast kohtaski ta lennukit ja lendureid. Suure rõõmuga asuti lennukisse ja sõit algas Moskvasse.

Alaltütlev kääne.

Harjutus 234. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

Alaltütlev kääne.

Meie salk sai p i o n e e r i j u h i l t (kellelt?) kiita.
Liina sai õ p e t a j a l t (kellelt?) huvitava raamatu.
Ma sain i s a l t (kellelt?) uued suusad.
P o i s s k u k k u s t o o l i l t (millelt?) maha.
R a a m a t u l t (millelt?) võeti määndunud katepaber.
Võtsin l a u a l t (millelt?) leiva.

Kui sõna vastab küsimusele kellelt? või millelt?, siis on ta alaltütlevas käändes.

Harjutus 235. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alaltütlevas käändes!

Alaltütlev kääne.

(kellelt? millelt?)

1. (Sõdur) oodati kangelastegu.
2. (Lennuk) visati pomme vaenlase kindlustustele.

3. Mu onu pääses hukkuvalt (laev).
4. Lapsed said (ema) maiustusi.
5. Kinnominekuks paluti (direktor) luba.
6. Sain oma (sõber) raamatu.

Harjutus 236. Koosta lauseid järgmistest alaltütlevas käändes olevatest sõnadest! Sõna järelle kirjuta küsimus!

Alaltütlev kääne.

Katuselt, õpetajalt, sõbralt, linnult, töoliselt, palitult, sepalt, korrapidajalt.

Harjutus 237. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alaltütlevas käändes!

Alaltütlev kääne.

1. Tõin (peenar) värskaid kurke.
2. Sain (vend) väikese kruvikeeraja.
3. Pühi, (klaver) tolm.
4. Ma ei puudu kunagi (pioneerikoondus).
5. (Kolhoosipõld) koristati vili.
6. Torm murdis (lepp) suure oksa.
7. Volli leidis (trepp) pliiatsi.

Kaasaütlev kääne.

Harjutus 238. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla!

Kaasaütlev kääne.

1. Kalurid sõitsid paadi ga (mille ga?) merele.
2. Ma õppisin koos sõbra ga (kelle ga?).

3. Käisin **Muri ga** (kelle ga?) karjas.
4. Laine juuksed on seotud punase **paela ga** (mille ga?).
5. Antsu õde mängib **nuku ga** (mille ga?).
6. Õpetaja kirjutab tahvlile **kriidi ga** (mille ga?).
7. Mis on juhtunud sinu uue **kinga ga** (mille ga?)?

Kui sõna vastab küsimusele **kellega?** või **millega?**, siis on ta **kaasaütlevas** käändes. Kaasaütleva käände lõpp on **-ga**.

Harjutus 239. Kirjuta sulgudes olevad sõnad kaasaütlevas käändes! Sõnale kaasaütlevas käändes tõmba joon alla!

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

(kellega? millega?)

1. Käisin (taat) metsast puid vedamas.
2. Haige sõitis (auto) haiglasse.
3. Sinu (vend) on lõbus vestelda.
4. Väike pioneer röömustas (laul) oma seltsimehi.
5. Kaunistasime klassi (loosung).
6. Ema tõi piima (kann) lauale.
7. Üllatasin ema kauni (kink).
8. Kas sa saad ka (õppimine) hästi toime?

Harjutus 240. Koosta lauseid! Sõnale kaasaütlevas käändes tõmba joon alla!

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

Vennaga, linnuga, raamatuga, leivaga, lumega, päikesega, aastaga, palliga, masinaga, veduriga, autojuhiga, ajalehega.

N ä i d i s: Läksin kinno koos vennaga (kellega?).

Harjutus 241. Sõnadele kaasaütlevas käändes tõmba joon alla!

Elu ürgajal.

Vanasti oli maa kaetud paksu metsaga. Kus polnud metsa, seal oli maa kaetud kidura samblaga. Inimesed tegutsesid peamiselt jahipidamisega. Jahil käidi linguga. Terav kivi-kild seoti niinega kepi külge, nii saadi kivikirves või kõblas. Põldu hariti kõplaga. Kivist noaga lõigati toitu. Inimesed katsid end loomanahkadega.

Ilmaütlev kääne.

Harjutus 242. Kirjuta järgnevad laused! Harvendatult trükitud sõnades kriipsuta alla lõpp **-ta!**

Ilmaütlev kääne.

Poiss läks karja ilma koerata (kelle ta?).

Ma jäin täna ilma piimata (mille ta?).

Õpilane ei lähe kooli ilma raamatuta (mille ta?).

Keegi ei ela ilma veeta (mille ta?).

Mul on kodus igav olla ilma õeta (kelle ta?).

Kui sõna vastab küsimusele **kelleta?** või **milleta?**, siis on ta ilmaütlevas käändes.

Harjutus 243. Kirjuta sulgudes olevad sõnad ilmaütlevas käändes! Ilmaütleva käände lõpp **-ta** kriipsuta alla!

Ilmaütlev kääne.

(kellela? milleta?)

Maad ei kaevata (labidas).

Kooli ei minda (pliiats).

Poiss jäi noorelt (isa).

Uus maja on veel (katus).

Kevad ei ole (lill).

Ära mine välja (mantel)!

Taim ei kasva (valgus).

Kas sa käisid (sõber) kinos?

Keegi ei või olla (töö).

Harjutus 244. Koosta lauseid! Sõnadele ilmaütlevas käändes tõmba joon alla ja sulgudesse kirjuta küsimus!

Vihmata, kellata, autota, lambata, terviseta, tööta, lumeta, pannita, majata, prillita, püssita.

Näidis:

Ilmaütlev kääne.

Vihmata (milleta?) ei kasva rohi.

§ 22. HARJUTUSI KORDAMISEKS.

Harjutus 245. Loe sulgudes olevad sõnad õiges käändes!

K ü n d m a s.

Kolhoosis künti (põld). (Maa) tekkisid sirged vaod. Traktorid kündsid (uudismaa), aga hobused (kartulimaa).

Õhtuks oli kartulimaa küntud. Mehed viisid hobused (koppel). Traktoristid kündsid (põld) pimedani.

Aus ja tubli töö (kolhoos) on peaasi.

Harjutus 246. Leia osastav kääne!

1. Pioneerilaagris kingiti Annele mitu ilusat raamatut.
2. Pidulikul malevakoondusel võeti vastu nelikümmend pioneeri.
3. Pioneerid kannavad alati oma punast kaelarätti ja pioneerimärki.
4. Pioneeridel oli möödunud kuus kaks koondust.
5. Nad valmistavad pioneeride tuppä uut loosungit.
6. Pioneeridel on alati mitmekesist ja huvitavat tegevust.

Harjutus 247. Aseta lünka õige sõna ja sõna järele õige küsimus! Sõnad vali alt sulgudest!

Miks Tallinn valmis ei saa?

Vanasti, kui . . . . . (mida?) ehitati, läks linna . . . . . (kes?) kord Ülemiste . . . . . (mille?) kaldale. Seal kohtas ta oma . . . . . Väravavaht ütles . . . . . : «Tallinnast tuleb võitmatu linn!» Korruga kuulsid mehed järvest . . . . . : «Küll saame näha!»

Ühel pimedal sügiseõöl istus vaht . . . . . kõrval ja kuulis korruga . . . . . Tema ette ilmus hall . . . . . ja küsis: «Kas Tallinn valmis?» — «Ei ole,» vastas väravavaht. «Kahju! Tahtsin proovida . . . . . müüride tugevust. Tulen siis uuesti, kui . . . . . valmis on.»

(väravavaht / Tallinna / järve / sõbrale / sõpra / häält / linna / linn / värava / samme / vanake)

Harjutus 248. Pane sulgudes olevad sõnad õigesse käändesse!

Läksime (ema) raamatukauplusse. Me ostsime kauplusest huvitava (raamat). Ma ei tahtnud kodus enam (vend) mängida, vaid hakkasin uut (raamat) lugema.

Raamat oli ilusate (pilt) ja suure (kiri). Ka mu väike õde tuli (pilt) vaatama. Vaatasime ja lugesime koos (õde).

Harjutus 249. Loe sulgudes olevad sõnad õiges käändes!

Talispordipäev.

Meie (kool) korraldati talispordipäev. Riietusin soojalt, panin suusasaapad (jalg) ja talimütsi (pea).

Ruttasin (koolimaja). Teised õpilased olid juba kelkude ja suuskadega (kool). Varsti sammusime pikas (rivi) metsa poole, kus asuvad üsna kõrged künkad. Jõudsim (kuusik). Kui ilus oli lumises (mets)!

Kelgutasime ja suusatasime mitu tundi (värske õhk).

Kui (kodu) jõudsin, olin üsna väsinud.

§ 23. NIMISÕNA KÄÄNDED.

Harjutus 250. Tee tabel vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnad ja sõnaosad kriipsuta alla!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	kalur
Omastav	kelle?	kaluri
Osastav	keda?	kaluri t
Sisseütlev	kelle sse?	kaluri sse
Seesütlev	kelle s?	kaluri s
Alaltütlev	kelle lt?	kaluri lt
Kaasaütlev	kelle ga?	kaluri ga
Ilmaütlev	kelle ta?	kaluri ta

Käänded	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	kalurid
Omastav	kelle?	kalurite
Osastav	keda?	kalureid
Sisseütlev	kelle sse?	kalurite sse
Seesütlev	kelle s?	kalurite s
Alaltütlev	kelle lt?	kalurite lt
Kaasaütlev	kelle ga?	kalurite ga
Ilmaütlev	kelle ta?	kalurite ta

Käänete lõpud **-sse, -s, -lt, -ga, -ta** liituvad sõna omastavakäändelise tüve külge.

Harjutus 251. Kirjuta järgnev pala! Jämedama kirjaga trükitud sõna järele kirjuta sulgudesse õige küsimus!

Meie kiisu.

Meil oli väike **kiisu** ( ). Ta meeldis kõigile. Aga meie Muri ei armastanud **kiisut** ( ). Parema meelega hoidus ta **kiisu** ( ) eest kõrvale. Aga **kiisusse** ( ) ei puutunud need koera vigurid sugugi. Kuid **kiisus** ( ) kasvas siiski aegamööda ebasõbralikkus koera vastu. Kui **kiisult** ( ) küsiti: «Kus koer on?», siis tõmbas kiisu küüru selga ja muutus vihaseks. Eriti armastas **kiisuga** ( ) mängida väike Ants. Öhtuti oli poisiga kohe raske. Ta ei tahtnud jääda **kiisuta** ( ) magama.

Harjutus 252. Vaata tabelist, milliseid käändeid saab moodustada **o m a s t a v a** käände järgi!

Käänata: vana tool.

Ainsus.

Käänded	Küsimus	Käänete lõpu
Omastav	mille?	vana tooli
Sisseütlev	mille sse?	vana sse tooli sse
Seesütlev	mille s?	vana s tooli s
Alaltütlev	mille lt?	vana lt tooli lt
Kaasaütlev	mille ga?	vana tooli ga
Ilmaütlev	mille ta?	vana tooli ta

Ka mitmuse nimetav (mis?) **vana d tooli d** ja teised käänded moodustatakse ainsuse omastava järgi.

Mitus.

Käänded	Küsimus	Käänete lõpu
Nimetav	mis?	vana d tooli d
Omastav	mille?	vanade toolide
Sisseütlev	mille sse?	vanade sse toolide sse
Seesütlev	mille s?	vanade s toolide s
Alaltütlev	mille lt?	vanade lt toolide lt
Kaasaütlev	mille ga?	vanade toolide ga
Ilmaütlev	mille ta?	vanade toolide ta

Harjutus 253. Kirjuta tabelis ainsuse omastavas käändes olevad sõnad ainsuse kaasaütlevasse käändesse! Moodusta tabelis toodud sõnadele lauseid mitmuse kaasaütlevas!

Kaasaütlev kääne.

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
soo	sooga
jää	
kelgu	
muti	
lamba	
sambla	
kepi	
saapa	
kaika	
männi	
pardi	
jutu	
koi	
pildi	
raamatu	

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
soode	soodega
jääde	
kelkude	
muttide	

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
lammaste sammalde keppide saabaste kaigaste mändide partide juttude koide piltide raamatute	

Harjutus 254. Kirjuta tabelis antud sõnad sisseütlevasse käändesse! Moodusta suuliselt lauseid mitmuse sisseütlevas!

Sisseütlev kääne.

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
sepa hundi pommi lipu kulli püssi	sepasse

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
tiigi puu sõbra adra vabriku krae lille	

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
seppade huntide pommide lippude kullide püsside tiikide puude sõprade atrade vabrikute kraede lillede	seppadesse

Harjutus 255. Kirjuta eelmine tabel nii, et sõnad omastavas käändes oleksid algul ainsuse ilmaütlevas ja siis mitmuse ilmaütlevas käändes!

Harjutus 256. Kirjuta järgnev pala! Harvendatult trükitud sõnade järele kirjuta õiged küsimused!

Kluttkõrv.

Kluttkõrv ehk Klutt oli ühe noore jänese (kelle?) nimi. Kluttkõrv elas oma emaga ( ) soos ( ). Ema läks toitu otsima, aga Klutt jäi pesasse ( ). Tal hakkas emata ( ) igav. Jänese ( ) hüppas pesast välja. Läheduses kasvavalt puult ( ) tõusis lendu imeplik lind. Siis nägi Klutt hiirt ( ), kes millegi pärast oli väga ärevuses.

Harjutus 257. Pane sulgudes olevad sõnad õigesse käändesse!

Lapsed metsas.

Meie küla lähedal on suur (mets). Selles (mets) korjasid lapsed (mari) ja (seen).

Suvel palava (ilm) oli siin hea mängida. Mets ulatub (jõgi) kaldani. Sageli lapsed suplesid (jõgi) ja päevitasid (mets) lagedal kohal.

Lapsed noppisid (lill) ja punusid neist (pärg).

Harjutus 258. Kirjuta harjutuses kriipsu asemele õige täht!

Soo.

Soo— (mida?) ei ole enam tunda. Kollendavad viljavälja— (mis?), haljendavad nurme— (mis?), ilus sindlikatuse— (millega?) maja ühes muude hoonete— (millega?) pakuvad meeldivat pilti. Viljaväljade— (millelt?) kajab laul. Endis— läbipääsematu— soo— (mida?) ei ole enam. Soost lookleb nüüd maantee läbi.

Harjutus 259. Lõpeta tabelis sõna **ratas** käänamine! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla! Käänete nimetusi ära kirjuta!

K ä ä n a m i n e.

Käänded	Küsimused	Ainsus	Mitmus
1. Nimetav	mis?	ratas	rattad
2. Omastav	mille?	ratta	rataste
3. Osastav	mida?	ratast	rattaid
4. Sisseütlev	millesse?	rattasse	ratastesse
5. Seesütlev	milles?	.....	.....
6. Alaltütlev	millett?	.....	.....
7. Kaasaütlev	millega?	.....	.....
8. Ilmaütlev	milleta?	.....	.....

Harjutus 260. Kääna eelmise tabeli eeskujul: **mõte, ketas, rukis, mätas!**

Harjutus 261. Kääna suuliselt sõnu **lipp, kepp, lapp** neljas käändes! Kirjuta tabelis toodud sõnadest lauseid!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipp, kepp, lapp
Omastav (mille?)	lipu, ...
Osastav (mida?)	lippu, ...
Sisseütlev (millesse?)	lipusse, ...

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipud, kepid, lapid
Omastav (mille?)	lippude, ...
Osastav (mida?)	lippe, ...
Sisseütlev (millesse?)	lippudesse, ...

Harjutus 262. Kääna suuliselt sõnu **kütt, mutt, rott** neljas käändes! Kirjuta neist lauseid!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes?)	kütt, mutt, rott
Omastav (kelle?)	küti, ...
Osastav (keda?)	kütti, ...
Sisseütlev (kellesse?)	kütisse, ...

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes?)	kütid, mutid, rotid
Omastav (kelle?)	küttide, ...
Osastav (keda?)	kütte, ...
Sisseütlev (kellesse?)	küttidesse, ...

Harjutus 263. Kääna sõnu nukk, tikk, pakk! Kirjuta neist lauseid!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Kääanded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukk, tikk, pakk
Omastav (mille?)	nuku, ...
Osastav (mida?)	nukku, ...
Sisseütlev (millesse?)	nukusse, ...

Mitmus.

Kääanded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukud, tikud, pakid
Omastav (mille?)	nukkude, ...
Osastav (mida?)	nukke, ...
Sisseütlev (millesse?)	nukkudesse, ...

Harjutus 264. Kirjuta sulgudes olevad sõnad mitmuses!

M i t m u s .

1. Majadel lehvivad (punane lipp).
2. Minu õe lelud on (nukk, kukk ja kepp).
3. (Sukk, sokk ja rätt) on nõõril.
4. (Pikk latt) on aia ääres.
5. (Kott) olid aidas.
6. (Kokk) panid (pott) pliidile.
7. Meie kassil on valged (käpp).

L e l u — mänguasi.

Harjutus 265. Kirjuta kriipsu asemele p või pp!

K a s p v õ i p p ?

1. Se—a käed on tugevad.
2. Meie kolhoosis on kaks osavat se—a.
3. Majavalitseja ostis uue li—u.
4. Hoidsin li—u käes.
5. Ma tegin ilusa nu—u.
6. Vanaisa kepil ei ole nu—u.
7. Le—a ladvas on linnupesa.
8. Maja taga kasvab mitu le—a.
9. Ka—a sees on vesi.
10. Vanaema pesi ka—a.

Harjutus 266. Kirjuta kriipsu asemele t või tt!

K a s t v õ i t t ?

1. Ko—i sees on nisuterad.
2. Ema nõelus ko—i.
3. Isa ostis uue ke—i.
4. Meil ei ole ke—i.
5. Tädi kinkis mulle ilusa ma—i.
6. Naabritalus on mitu vanaaegset ma—i.
7. Õpetaja jutustas meile ilusa ju—u.
8. Ära aja tühja ju—u!
9. Isa tõi metsast uue la—i.
10. Raadioantenniks vajati pikka la—i.

Harjutus 267. Kirjuta kriipsu asemele k või kk!

K a s k v õ i k k ?

1. Ema riputas nõõrile märja su—a.
2. Aili kodus su—a.
3. Ajasin ku—e kuuri.
4. Sööda ku—e!
5. Tisler võttis la—ipudeli.
6. Tööstusse toodi la—i.
7. Lukksepp tegi uue lu—u.
8. Isa ostis kaks uut lu—u.

Harjutus 268. Koosta lauseid järgmistest sõnadest: lapi — lappi, supi — suppi, tiku — tikku, luku — lukku, püti — pütti, roti — rotti. Need sõnad kriipsuta alla! Pealkirjaks: *Lausete koostamine.*

Harjutus 269. Kirjuta järgnevad laused! Sulgudes olevad sõnad kirjuta mitmuses ja kriipsuta alla!

Mitmus.

1. (Kepil) on ilusad nupud.
2. (Kütiga) on lõbus vestelda.
3. Raskete (pakiga) on halb reisida.
4. Vanaisa tõi (kapaga) kalja.
5. Ärge torkige toiduaineid (näpuga)!
6. Kõigil (kapil) on lukud ees.
7. (Potis) keevad kapsad.
8. (Kotis) oli palju ilusat nisu.
9. Ära käi põrandal (sokiga)!
10. Kas andsite (sikule) süüa?
11. (Pütis) hoitakse piima.

N ä i d i s: Keppidel on ilusad nupud.

Harjutus 270. Kääna sõnu **hüpe, kate, lõke!** Moodusta neist lauseid!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded ja küsimused	Sõnad
Nimetav (mis?)	hüpe, kate, lõke
Omastav (mille?)	hüppe, ...
Osastav (mida?)	hüpet, ...
Sisseütlev (millesse?)	hüppesse, ...

Mitmus.

Nimetav (mis?)	hüpped, katted, lõkked
Omastav (mille?)	hüpete, ...
Osastav (mida?)	hüppeid, ...
Sisseütlev (millesse?)	hüpetesse, ...

Harjutus 271. Kirjuta sulgudes olevad sõnad nii, nagu on vajalik!

Kolhoosi esimees ostis uue (äke). Kellasepp parandas kella (riike). Pioneerid süütasid (lõke). Õpetaja oli poiste ühise (ettevõte) poolt. Lapsed leidsid ilusa (kepp). Isa ostis raadioantenniks pika (latt). Ma leidsin huvitava (mõte). Vanaema kinkis Ellile sünnipäevaks (nukk). Lambad magasid karjamaal (lepp) all.

Harjutus 272. Kirjuta sulgudesolevad sõnad mitmuses!

Lauseid mitmuses.

Poisid tegid väljakul suuri (hüpe).

Laagriplatsil põlesid (lõke).

Tüdrukud tegid (riidelapist tekk).

Meie klassi pioneerid on (hoolas poiss).

(Mättal) kasvas suuri jõhvikaid.

(Lipp) lehvisid suure püha auks.

(Sõbralt) võid alati abi loota.

Väikesed tüdrukud armastavad mängida (nukuga).

Vili pandi (kotti).

§ 24. PÖÖRDSÕNA MUUTED LAUSES.

Harjutus 273. Kirjuta harjutus! Harvendatult trükitud sõnadele tõmba joon alla!

Kooliaeda rajamas.

Kooli maa-alal keeb kibe töö. Ühed lõõvad vaiu ja m ä r g i v a d kohad, kuhu istutada puud. Teised k a e v a v a d auke, i s t u t a v a d vaarikaid ja aedmaasikaid. Vanemad lapsed lähivad puukooli ja toovad sealt istikuid. Istikud i s t u t a t a k s e aeda.

Sõnad keeb, lõõvad, märgivad jne. näitavad tegevust ja on lause öeldiseks. Tegevust näitavad sõnad on pöörd sõnad.

Harjutus 274. Kirjuta tegevust näitavad sõnad olevikus ja minevikus! Jämedama kirjaga trükitud sõnaosadele tõmba joon alla!

Pöörd sõ na mu u t e d.

Olevik	Minevik
Ma kirjutan	Ma kirjutasin
Sa kirjutad	Sa kirjutasid
Ta kirjutab	Ta . . . . .
Me kirjutame	Me . . . . .
Te kirjutate	Te . . . . .
Nad kirjutavad	Nad . . . . .

Harjutus 275. Kirjuta tegevust näitavad sõnad (pöörd-sõnad) olevikus ja minevikus! Jämedama kirjaga trükitud sõnaosadele tõmba joon alla!

Pöörd sõ na mu u t e d.

Olevik	Minevik
Ma õpin	Ma õppisin
Sa	Sa . . . . .
Ta	Ta . . . . .
Me	Me . . . . .
Te	Te . . . . .
Nad	Nad . . . . .

Pöörd sõ na mu u t m i s t n i m e t a t a k s e p ö ö r a m i s e k s .

Harjutus 276. Kirjuta järgnev pala! Pöörd sõnadele tõmba joon alla!

K r a a v i k a e v a j a d .

Väledasti käivad kraavikaevajate labidad, tõusevad turjad ja vajuvad käed. Pehme sitke mulla ajavad nad hunnikusse. Kidurad põõsakesed kisuvad nad välja. Hall vanamees seob põõsad puntrasse, poeg teeb koormat. Kraavid imuvad musta sogast vett täis, neid mööda liigub vesi jõe poole.

Harjutus 277. Kirjuta järgnev pala! Pöörd sõnad kirjuta olevikus ja kriipsuta alla!

V a n a e m a a e d .

Maja ees tee ääres oli väike aiake, kus kasvas roosipõõsas. See põõsas läks iga aastaga suuremaks. Seal kasvas ka suur õunapuu. Aia ääres seisis kolm ploomipuud, mille marjad maitsesid toorelt päris hästi. Kuidas nad valmilt maitsesid, seda ma ei tea, sest nad lõppesid alati enne otsa, kui küpsiks said.

Harjutus 278. Aseta lünka üks pöörd sõna! Sõnad vali sulgudest!

K a r u p o j a d .

Kui karupojad . . . . . päikest ja metsa, ... nad rõõmsaks ja . . . . . lumes hullama. Nad olid ju . . . . . lume all koopas ja . . . . . nüüd alles esimest korda vabasse maailma. Inimesi nägid karupojad esimest korda ega . . . . .

neid sugugi. Emakaru polnud neid veel . . . . . inimesi kartma.

(hakkasid / muutusid / nägid / sattusid / õpetanud / kartnud / sündinud)

Harjutus 279. Kirjuta lühilausetega, mida õpilane teeb koolis!

M i d a õ p i l a n e t e e b k o o l i s .

Õpilane l ä h e b k o o l i . Õ p i l a n e p a n e b r i i d e d r i i e t e r u u m i .
Õ p i l a n e a s t u b k l a s s i . (J ä t k a i s e !)

Harjutus 280. Loe palakeses olevad pööordsõnad olevikus!

P õ d r a e m a .

Kord pakasel ajal ööbis põdraema vasikaga tihedas haavapadrikus. Hakkas koitma. Taevas tõmbus roosaks ja mets seisis valgena ja vaiksena. Peenike läikiv härmatis kattis oksti ja põtrade selgi. Põdrad tukkusid.

Järsku kuuldus kuskil õige lähedal lumekrudin. Põdraema muutus valvsaks. Midagi halli vilksatas puude vahelt.

Harjutus 281. Kirjuta lühilausetega, mida Ants (Anne) tegi suvel kolhoosis (pioneerilaagris)!

M i d a A n t s t e g i k o l h o o s i s .

Ants oli suvel kolhoosis. Ta abistas oma vanaema. Rohis kolhoosiaias peenraid. (Jätka ise!)

Harjutus 282. Loe pala minevikus!

L o o d u s l o o t u n d m e t s a s .

Lähme metsa ja asume tööle. Vaatleme metsa elu.

Siin askeldavad sipelgad, ämblikud ja igasugused mardikad. Miina märkab suure vana kuuse kooses väikesi augukesi. Ta võtab noa, eraldab koore puust ja näeb ebatavalist pilti. Koore all on imelised vaod ja augukesed.

Õpetaja tuleb ka vaatama. Selgub, et need on kooreüraski käigud.

Harjutus 283. Lõpeta tabelis poolikud sõnad ja laused! Lause lõppu pane õige märk!

K ü s i m u s i .

Ainsus	Mitmus
Kas ma sõidan?	Kas me . . . . .
Kas sa võta	. . . . .
Kas ta valva	. . . . .
Kas ma	. . . . .
Kas	. . . . .
Kas	. . . . .

Harjutus 284. Tee tabel! Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla!

K ü s i m u s i .

Ainsus	Mitmus
Kas ma töötan?	Kas me töötame?
Kas sa õpid?	Kas te õpitate?
Kas ta joonistab?	Kas nad joonistavad?

Harjutus 285. Kirjuta järgnevad laused mitmuses!

Ainsus ja mitmus.

I.

- Ainsus. 1. **Ma** hakkan nüüd maale sõitma.
Mitmus. **Me** hakkame nüüd maale sõitma.
2. Miks **sa** jooksed nii kiiresti?
.....
3. Küll **ta** laulab hästi!
.....

II.

1. Kas **sa** jõid juba piima?
.....
2. **Sa** jätsid täna oma töö tegemata.
.....
3. **Ta** käib nüüd keskkoolis.
.....

Harjutus 286. Kirjuta järgnevad laused mitmuses!

Tütarlaps mängib õues. Ta otsib kivikesi. Ta viskab kivikesed jõkke. Siis tütarlaps läheb metsa. Siin lind laulab. Varane lill juba õitseb. Väike orav hüppab okstel. Puude vahelt vilksatab jänës. Ta kardab. Tütarlaps korjab lilli ja viib need koju. Nüüd lill lõhnab toas ja rõõmustab inimesi.

Harjutus 287. Kirjuta pöördsonade tabel vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

J a a t a v	E i t a v
Ma õpin	Ma ei õpi
Sa õpid	Sa ei õpi
Ta õpib	Ta ei õpi
Me õpime	Me ei õpi
Te õpite	Te ei õpi
Nad õpivad	Nad ei õpi

Harjutus 288. Moodusta jaatavaist lauseist eitavaid lauseid!

J a a t a v.	E i t a v.
Ma loen.	Ma ei . . . . .
Sa sööd.	Sa ei . . . . .
Ta kõnnib.	Ta ei . . . . .
Me laulame.	Me ei . . . . .
Te võtate.	Te ei . . . . .
Nad mängivad.	Nad ei . . . . .

Harjutus 289. Kirjuta järgnevad laiendamata lihtlauseid eitaval kujul!

Te kannate. Nad mõtlevad. Ma julgen. Me tuleme. Sa sööd. Ta naeratab. Ma magan. Ta kukub. Me hüppame. Te lükkate. Nad rikuvad. Sa imestad. Nad kütavad. Sa nõuad. Ma tukun. Ta mõtleb. Te sõidate.

N ä i d i s: Te ei kanna. Nad ei mõtle. . . . .

Harjutus 290. Kirjuta laused vihikusse! Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

Pöördsonade muutmine.

Sa ei anna.	Ei tohi anda.
Ära murra!	Ei suuda murda.
Ta ei künna.	Ei oska kända.
Ma ei tule.	Ei saa tulla.
Ole tõsine!	Ei saa olla.
Ära mine!	Ei maksa minna.

Harjutus 291. Koosta laiendatud lihtlauseid sõnadega: anna, anda, ole, olla, mine, minna, tule, tulla, murra, murda, künna, kända!

Harjutus 292. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

Pöördsonade muutmine.

Ma ei võta.	Ei jaksa võtta.
Ma ei peta.	Ei tohi petta.
Ma ei küta.	Ei ole vaja kütta.
Ma ei kata.	Ei taha katta.
Ära jäta!	Ei raatsi jätta.
Ära nuta!	Ei maksa nutta.

Harjutus 293. Koosta laiendatud lihtlauseid sõnadega: nuta, nutta, kata, katta, jäta, jätta, küta, kütta, peta, petta, võta, võtta!

Harjutus 294. Kirjuta lünka puuduv t või tt!

t või tt.

Võ—a korv ja aita emal kartuleid võ—a! Jä—a kass rahule! Võiksid kassi rahule jä—a!

Pole enam vaja ahju kü—a, kü—a ainult pliitil!

Ka—a laud kiiremini! Nii hilja pole enam vaja lauda ka—a!

Ära nu—a, väike sõber, ei enam ole vaja nu—a!

§ 25. KÄSKIV KÕNEVIIS.

Ainsus.

Harjutus 295. Kirjuta pöörd sõnade tabel ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Käskiv kõneviis ainsuses.

Kindla kõneviisi olevik	Käskiva kõneviisi ainsus
Ma tulen.	Tule!
Ma mängin.	Mängi!
Ma tean.	Tea!
Ma annan.	Anna!
Ma murrin.	Murra!
Ma künnan.	Künna!
Ma kardan.	Karda!
Ma õpin.	Õpi!
Ma võtan.	Võta!
Ma kukun.	Kuku!
Ma hüppan.	Hüppa!
Ma ruttan.	Rutta!
Ma lükkan.	Lükka!

Käskiva kõneviisi ainsuse tuletame kindla kõneviisi olevikust.

Harjutus 296. Moodusta kindla kõneviisi olevikust käskiva kõneviisi ainsus!

Ma loen. Ma lepin. Ma laulan. Ma kiidan. Ma vaatan.
Ma tõttan. Ma tõmban. Ma kaeban. Ma kardan. Ma ketran.
Ma tõukan. Ma tõusen. Ma saen. Ma õmblen. Ma hakkan.

N ä i d i s: Loe! Lepi! Laula!

§ 26. MA-TEGEVUSNIMI.

Harjutus 297. Kirjuta laused vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

m a - t e g e v u s n i m i .

1. Õpilased ruttasid taastama (mida tegema?).
2. Poisid pidid ruttama (mida tegema?).
3. Eevi õpib joonistama (mida tegema?).
4. Õpilased läksid saali võimlema (mida tegema?).
5. Kass on väle hüppama (mida tegema?).
6. Leili hakkas õppima (mida tegema?).

Pöördsõna vormi, mis vastab küsimusele **mida tegema?**, nimetatakse **ma-tegevusnimeks**.

Harjutus 298. Kirjuta pöördsõnu ma-tegevusnimes! Püüa leida vastandsõnu!

m a - t e g e v u s n i m e s i d .
(mida tegema?)

1. leidma	kaotama
2. avama	sulgema

3.	andma	võtma
4.	. . . . .	. . . . .
5.	. . . . .	. . . . .
6.	. . . . .	. . . . .
7.	. . . . .	. . . . .
8.	. . . . .	. . . . .
9.	. . . . .	. . . . .
10.	. . . . .	. . . . .

Harjutus 299. Kirjuta välja järgnevast palast kõik ma-tegevusnimed! Pealkirjaks: *ma-tegevusnimed*.

J ä ä m i n e k.

Jääpangad hakkasid mürinal liikuma. Kõik ruttasid jõe äärde vaatama jääminekut. Laura hüppas kaldaäärsele jää-tükile. Nüüd sündis midagi, mis sundis karjatama kaldalviibi-jaid ja pani tarduma vere Pritsu südames. Jäätükk eemaldus kaldast ja hakkas veskitammi poole ujuma. Laura hakkas kalda poole jooksuma. Prits ei jäänud ootama ega kõhklema, vaid ruttas Laurat päästma. Tubli lati abil sai noormees päästmis-tööga hakkama.

Harjutus 300. Kirjuta lausesse puuduv ma-tegevusnimil

K e v a d e l.

1. Päike hakkab . . . . . kõrgemalt.
2. Nüüd on lumi kiire . . . . .
3. Kuldnokad on tulnud ja asuvad pesa . . . . .
4. Juba hakkab rohigi . . . . .
5. Varsti hakkavad sinililled . . . . .
6. Lapsed lähevad metsa lilli . . . . .

§ 27. DA-TEGEVUSNIMI.

Harjutus 301. Kirjuta järgnevad laused ja tõmba jämedama kirjaga trükitud tähtedele joon alla!

da - tegevusnimi.

1. Anne armastab laul**da** (mida teha?).
2. Peedu kardab hüpat**a** (mida teha?).
3. Isa tahab lug**eda** (mida teha?).
4. Tulega ei tohi mäng**ida** (mida teha?).
5. Ma ei suuda enam kelku lük**ata** (mida teha?).

Pöördsõna vormi, mis vastab küsimusele **mida teha?**, nimetatakse **da-tegevusnimeks**.

Harjutus 302. Kirjuta pöördsõnu da-tegevusnimes! Püüa leida vastandsõnu!

da - tegevusnimi. (mida teha?)

1.	tuua	viia
2.	lükata	tõmmata
3.	anda	võtta
4.	osta	müüa
5.	.....	.....
6.	.....	.....
7.	.....	.....
8.	.....	.....
9.	.....	.....
10.	.....	.....

Harjutus 303. Kirjuta järgnevast palast välja kõik harvendatult trükitud da-tegevusnimed! Pealkirjaks: *da-tegevusnimed*.

S ü n n i p ä e v .

Ülehomme on ema sünnipäev. Pidasime eile nõu, kuidas seda päeva pühitseda. Oli vaja otsustada, mida kinkida emale. Isa lubas anda meile raha kingituste ostmiseks. Isa ise tahab tuua emale lilli. Mina tahan osta ilusa puust karbi ja selle annetada emale. Karbis on emal hea hoida õmblustarbeid. Vend otsustas saagida ja lõhkuda puid ja neid kööki kanda. Õde lubas küpsetada suure kringli. Tädi lubas aidata munakooki hõõruda. Minu ülesandeks on lauda katta ja lilled lauale asetada. Tahame emale rõõmu valmistada ja teda üllatada, kui ta töölt koju tuleb.

Harjutus 304. Lõpeta järgnevad lihtlaused!

da - tegevusnimi.

1. Lapsed ei tahtnud enam õues . . . . .
2. Nad kavatsesid toas . . . . .
3. Elsa ei armasta peenraid . . . . .
4. Ta tahaks . . . . .
5. Relvaga ei tohi . . . . .
6. Pole enam tarvis . . . . .

Harjutus 305. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

K ä s k l u s i v õ i m l e m i s t u n n i s .

Seadke end ritta! Tõuske varvastele! Heitke pikali! Püüdke paremini! Täitke harjutus veel kord! Andke pall käest kätte! Leidke ise uusi mängu! Hüüdke kõvemini!

Harjutus 306. Moodusta da-tegevusnimest pöörsõna käskiv vorm! Jämedama kirjaga trükitud tähtedeale tõmba joon alla!

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
and a	andke
kand a	kandke
sead a	seadke
tead a	. . . . .
leid a	. . . . .
hoid a	. . . . .
jõud a	. . . . .
sõud a	. . . . .
nõud a	. . . . .
püüd a	. . . . .
hüüd a	. . . . .
laul da	laulge
kuul da	. . . . .
luge da	. . . . .
vii a	. . . . .
müü a	. . . . .

Harjutus 307. Kirjuta da-tegevusnimest pöörsõna käskiv vorm! Jämedama kirjaga trükitud tähtedeale tõmba joon alla!

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
lait a	laitke
kõit a	kõitke

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
sõit a	.....
võit a	.....
kart a	.....
täit a	.....
loot a	.....
sööt a	.....
saat a	.....
heit a	.....
peit a	.....
suut a	.....
toit a	.....
võt ta	.....
küt ta	.....
jät ta	.....

Harjutus 308. Kirjuta järgnevad sõnad ma-tegevusnimest minevikku! Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Minevik.

ma-tegevusnimi	Minevik
peitma	peitsin
täitma	täitsin
võtma	võtsin
sõitma	.....
kartma	.....
lootma	.....
söötma	.....

ma-tegevusnimi	Minevik
saatma	.....
laitma	.....
suutma	.....
toitma	.....
kütma	.....
jätma	.....
võitma	.....
heitma	.....

Harjutus 309. Tuleta ma-tegevusnimest minevik! Jämedama kirjaga trükitud tähtedele tõmba joon alla!

Minevik.

ma-tegevusnimi	Minevik
andma	andsin
kandma	kandsin
seadma	.....
teadma	.....
leidma	.....
hoidma	.....
jõudma	.....
sõudma	.....
püüdma	.....
nõudma	.....
hüüdma	.....
murdma	.....
kündma	.....

Harjutus 310. Kirjuta järgnevaist lausetest välja pöördsõnad, mis on minevikus! Pealkirjaks: *Minevik.*

Kalurid sõudsid paatidega merele. Nad püüdsid palju kalu. Kalurid jõudsid enne tormi randa ja andsid oma kalad kombinaati. Siis ruttasid nad koju ja heitsid varsti puhkama.

Harjutus 311. Kirjuta eelmises harjutuses väljakirjutatud sõnad minevikust ma-tegevusnimega!

N ä i d i s:

ma - tegevusnimi ja minevik.

1. sõudma — sõudsid

2. püüdma — püüdsid

3. . . . .

4. . . . .

5. . . . .

6. . . . .

7. . . . .

Harjutus 312. Kirjuta lünka ts või ds!

S a a r e h e i n a m a a l.

I.

Elna ja Heili sõi—id saarele heinalistele lõunat viima. Nad võ—id kuurist aerud, kan—id need paati ja sea—id paadi sõiduvälmis. Nad loo—id varsti jõuda saarele, sest kar—id, et tuul võib tõusta. Lapsed tea—id ju, et vastutuult on raske sõuda. Nad sõu—id jõu—asti.

Harjutus 313. Kirjuta lünka ts või ds!

S a a r e h e i n a m a a l.

II.

Saare rannal lei—id nad soo—a maabumiskoha. Kõi—id paadi vaia külge ja kan—id söögikorvid kaldale. Nüüd hüü—id nad kõvasti, et heinalised kuuleksid. Tüdrukud ka—id laiale kivile lõunalaua. Nad võ—id korvist leivaviilud, või—id neile võid ja sea—id lihatükid peale.

Harjutus 314. Kirjuta lünka ts või ds!

S a a r e h e i n a m a a l.

III.

Kolhoosnikud jõu—idki sööma. Nad kii—id tütarlapsi, et need jõu—id õigeks ajaks kohale. Peale sööki hei—id niitjad puhkama. Tütarlapsed koristasid sööginõud ja pei—id need põõsasse. Siis nad võ—id rehad ja läksid heinu kaarutama.

§ 28. I JA J (KORDAMISEKS).

i kaashääliku ees.

Harjutus 315. Kirjuta järgnev pala ja kriipsuta alla i ja temale järgnev täht!

Matk Mustal merel.

I.

Me istusime laevale, kui algas äike. Ma olin väga rõõmus, sest ma tahtsin läbi elada tormi merel. Me sõitsime välja

õhtul. Ilm läks ruttu pimedaks. Lähenev must pilv suurendas veelgi pimedust. Kauguses müristas. Tuul kõvenes ja laev kõikus tugevasti.

Harjutus 316. Kirjuta järgnev pala ja kriipsuta alla **i** ja temale järgnev täht!

Matk Mustal merel.

II.

Enamik reisijaid tundis end halvasti. Pea käis ringi, tekkis pööritus. Paljud läksid kajutisse ja heitsid süngi. Laevalagi jäi tühjaks. Pilv tormas üha lähemale. Juba tulid inadrused laevalaele ja hakkasid kõiki suunama kajutisse.

Harjutus 317. Kirjuta pala «Matk Mustal merel» I ja II osast välja kõik sõnad, milles esineb **i** sõna lõpus!

i sõna lõpus.

Kui, läbi, ...

Harjutus 318. Kirjuta palast «Matk Mustal merel» välja kõik sõnad, kus esineb **j**!

Sõnu, milledes esineb **j**.

Välja, ...

1. **i** kirjutatakse kaashääliku ees.
2. Sõna lõpus on **i** (mitte **j**).
3. **j** kirjutatakse täishääliku ees.

Harjutus 319. Kirjuta 15 sõna, milles **i** on kaashääliku ees!

i kaashääliku ees.

Ilus, inetu, ikka, rikas, tikk, ...

Harjutus 320. Kirjuta 15 sõna, milles **i** on sõna lõpus!

i sõna lõpus.

Tuli, kui, kuri, seni, kuni, ...

Harjutus 321. Kirjuta 15 sõna, mis algavad **j** tähega!

Sõnu, millede algul on **j**.

Jaam, juba, jälle, jalg, julge, ...

Harjutus 322. Kirjuta 6 nime, mis algavad **J**-ga!

J nime algul.

Jaan, Juta, ...

Harjutus 323. Kirjuta 5 nime, mis algavad **I**-ga!

I nime algul.

Ilmar, ...

Harjutus 324. Kirjuta 15 sõna, milles **j** on sõna keskel!

j sõna keskel.

Välja, küljeli, palju, ...

§ 29. RIIM.

Harjutus 325. Kirjuta luuletusest «Karjalask» välja sõnad, millel on ühesugused lõpud, s. t., mis riimuvad! Riimid kirjuta salmide kaupa!

Riimid.

1. Lahti — vahti; uks — Tuks.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Karjalask.

Lükati pärani lahti
lauda avar uks.
Väraval pidasid vahti
Mihkel, Muri ja Tuks.

Veereb siis aganasari,
lendab sõnnik ja põhk —
lammaste kohkunud kari
kihutab õue kui õhk!

Varsti on väljas ka veised —
Ellik, Lehik ja veel
Maasik, Punik ja teised
aina ammuvad teel.

Jälle nad vabad ja valla,
jooksevad hullamishoos —
tormavad tanumast alla,
mõnel sarvedki koos.

Talled vaid kepsu löövad,
jooksevad — kätte ei saa.
Lehmad ju rohtu söövad,
nii et ragiseb maa.

Harjutus 326. Kirjuta antud sõnadele riimuvaid sõnu!

R i i m e.

sind — lind
söüb —
päike —
talu —
maru —
sõitsime —
hallid —
andsin —
löö —
maja —

§ 30. HARJUTUSI KORDAMISEKS.

Harjutus 327. Loe ja määra lause (jutustav, küsi- või hüüdlause)!

Pioneeride päevikust.

I.

20. septembril.

Küll oli täna tore päev! Pärast tunde läksime kolhoosi tööle. Meid saadeti aeda õunu korjama. Võite nüüd isegi arvata! Arvasime, et pärast töö lõppu antakse meile õunu kaasa. Aga lubati kohe aias süüa täiesti tahtmist mööda. Küll me siis sõime! Ja koju kaasa anti ka.

Me tegime aga ka tublisti tööd. Mina ronisin kõrgele redelile ja võtsin puu küljest õunu ja panin korvi. Korv oli mul paelaga vöö küljes. Kui korv sai täis, andsin selle alla. Kolhoosiaednik ise võttis õunad vastu ja pani suurde korvi. Korjasime kahe käega nagu Mamlakat puuvilla. Ei tea, kas ta õunu ka korjab kahe käega?

Oh ikka tore küll puu otsast õunu võtta!

Harjutus 328. Määra lause (lihtlause või liitlause)!

Pioneerid päevikust (järg).

Aednik rääkis, et tuleval aastal istutatakse viissada noort õunapuud. Ta lubas meie pioneerimalevale teatada, kui istutamiseaeg tuleb. Läheme jälle terve rühmaga. Me õpime, kuidas tuleb istutada noori puid. Aednik näitab. Varsti oleme kõik mitšuurinlased.

Harjutus 329. Loe ja määra lause (lihtlause või liitlause)!

Me lugesime koolis, kuidas kapitalistlikes maades tööliste lapsed ei saa süüa puuvilja. Puuvili on kallis. Nende vanematel pole raha, et seda osta. Sellepärast ei ole raha, et kapitalistid maksavad töölistele vähe palka. Aga kapitalistid ise elavad toredasti. Mul on heameel, et meie elame Nõukogudemaal. Nõukogude lapsed on õnnelikud. Aga kui mina suureks saan, siis hakkab kolhoosis aednikuks.

Harjutus 330. Pane puuduvad komad!

Meie suure kodumaa töölisel töötavad hästi et saavutada uusi töövõite Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva auks. Kalurid püüavad kala üle plaani et töötajail oleks

maitsvaid kalu süüa. Kudujad koovad rohkem kangast et lapsed saaksid uued kleidid ja ülikonnad. Raamatuid trükitakse palju et meil oleks huvitavaid raamatuid lugeda. Töötame hästi õppida et tasuda kodumaale ja meie armsale juhile seltsimees Stalinile kõige selle suure hoolitsuse eest.

Elagu seltsimees Stalin!

Harjutus 331. Aseta lünka siduv sõna!

A i a s.

Päike oli juba kõrgel, ... aeda tööle läksin. Jõudsin kaks peenart rohida, ... ema kutsus sööma. Pärast hommikueinet tuli ka ema aeda tööle, ... kiiremini tööd lõpetada. Pärast lõunat pidime hakkama kastma, ... ilm läks pilve. Müristas õige kõvasti, ... ma hakkasin päris kartma.

Töötasime nüüd kähku, ... tahtsime enne vihma rohimise lõpetada.

Harjutus 332. Kirjuta lünka -gi või -ki!

P a r a a d i l e !

I.

Tänavu sai kolmas— klass loa osa võtta 1. mai paraadist. Valdur polnud seni suurt rongkäiku näinud—. Ta oli mitu päeva rahutu ja ärevil—. Kui äkki sajab ja nende klass saadetakse siis— koju? «Aga mina ikka— lähen kaasa, ma ei hooli, kui saan— märjaks,» ütles Valdur emale.

II.

Esimese mai hommik oli udune ja sadas— veidi. Kella kümneks aga selgenes ilm ja päike— hakkas paistma. Valdur

läks kiiresti, jooksis— natuke ja oli— koolis. Õpilased rivistusid neljakaupa ja varsti sammus— Valdur koos teistega südalinna poole.

Harjutus 333. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on vaja!

K a s d v õ i t ?

1. Tugeva— traktori— (mis?) kündsid uudismaad.
2. Neli tugeva— traktori— (mida?) kündsid uudismaad.
3. Tublile pioneerile anti auhinnaks mõned raamatu— (mis?).
4. Tublile pioneerile anti auhinnaks paar raamatu— (mida?).
5. Kuuldus kahurite mürina— ja kuulide vihina— (mida?).
6. Sõjas mürisesid kahuri— ja vihisesid kuuli— (mis?).
7. Maasika— ja mustika— (mis?) on maitsvad marja— (mis?).
8. Ma pole sel aastal näinud veel ei maasika— ega mustika— (mida?).
9. Ma ei tunne ta noorima— tütar— (keda?).
10. Naabri väikese— tütre— (kes?) käisid Taivo sünnipäeval.

Harjutus 334. Kirjuta joone asemele **d** või **t**!

K a s d v õ i t ?

1. Ma ei leia enam tee— (mida?) metsast koju.
2. Malle nägi täna esimest korda mer— (mida?).
3. Meie klassis on mitu tubli— õppija— (keda?).

4. Taevas selgenes niipalju, et nähti kuu— (mida?).
5. Kas te ostsite täna või— (mida?)?
6. Minu tädil on mitu kirju— papagoi— (keda?).
7. Riido ei karda pimedas— öö— (mida?).
8. Laagris me teeme lõkketul— (mida?).

Harjutus 335. Kirjuta puuduvad tähed värviliselt!

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Evi tõi turult neli kaalika— ja kümme porgandi—.
2. Ema ostis poest kolm meetri— riie—.
3. Ma tunnen seda tubli— kolhoosniku—.
4. Lapsed külastasid oma haige— õpetaja—.
5. Kas sa tunnend seda tütarlas—, kes mängis aktusele klaveri—?
6. Minu vend mängib viiuli—.

Harjutus 336. Leia osastav käänel

Kas sa nägid poisi hüpet? Sepp parandas äket. Mul ei ole raamatut. Tütarlapse silmis ei olnud enam ühtki pisarat. Ma nägin suurt lennukit. Kass püüdis hiirt.

Harjutus 337. Kirjuta antud sõnad osastavasse käändesse ja moodusta neist laused! Muudetud sõnad kriipsuta alla!

Punane pioneerirätik, suur pioneerilaager, raske ülesanne, kuulus stahaanovlane, väike mootorratas, uus vabrik.

Harjutus 338. Kirjuta palast liitsõnad välja!

R ä n d u r i d m ä g e d e s.

Rändurid jõudsid lumepiirini. Päike säras silmipimestavalt. Matkajad panid ette tumedad prillid ja silmavarjud.

Kraadiklaas näitas pügala külma. Rändureil tuli ronida mööda kitsast jalgrada.

Üle kuristike ronisid nad redeliga, mis heideti ühelt kalju-servalt teisele. Ohtlikes kohtades sidusid nad end nõõriga ühte ja läksid hanereas. Ühes kohas polnud muud käiku kui terav mäehari.

Üliinimlike pingutustega ületasid nad terava mäeharja.

Harjutus 339. Moodusta liitsõnu! Täiendsõnaks on **rukki-**, põhisõna leia ise!

N ä i d i s:

L i i t s õ n u.

Rukkilill, ...

Harjutus 340. Loe järgnev looke läbi ja pane sulgudes seisvad sõnad omastavasse käändesse!

O m a s t a v k ä ä n e.

Lambakari karjamaal.

(Laut) taga oli karjamaa. Karjus avas (lambalaut) ukse. Rüsinal tormas lambakari uksest välja ja jooksis (koppel) poole. Karjus haaras (laut) (sein) äärest (vits) ja jooksis karjale tanumasse vastu. (Karjus) vits juhtis lambad (karjamaa) poole. Vana pääs, (lambakari) juht, põrnitses (karjus) poole, leidis aga varsti (maitsev suutäis). Süües unustas ta (karjus) ja tema (kuri vits).

Harjutus 341. Kirjuta puuduv lõpp!

Kellesse? Millesse? Kuhu?

-sse.

Autojuht hüppas auto— ja sõit läks kevadi— maastikku. Teeäärsete— lompide— oli asunud elama palju konni. Auto tormamine mõjus häirivalt rahulike— konnade—. Konnad katkestasid kontserdi ja hüppasid teeäärsete— kraavide—.

Harjutus 342. Etteütluseks.

S u u r e d ü l e s a n d e d .

Lakkamatu hooga töötavad meie tehased. Kiirustades töötavad hoorattad, mürisevad masinad, pauguvad vasarad. Nõukogude inimesed täidavad ja ületavad neljanda viisaastaku suurt plaani.

Suured on ülesanded, mis seisavad meie nõukogude inimeste ees. Selleks tuleb palju töötada, et kaotada sõjahaavad ning muuta meie maa õitsvamaks ja kaunimaks kui ta oli enne sõda. Nõukogude inimesed ei karda raskusi ja täidavad visa tööga kõik need ülesanded, mis neil ees seisavad. (Ajalehest «Säde».)

Harjutus 343. Moodusta liitsõnu! Põhisõnaks on -töö, täiendsõnad leia ise!

L i i t s õ n u .

Põllutöö, aiatöö, ...

Harjutus 344. Etteütluks.

Enne ja nüüd.

Raske oli tööliste elu tsaariajal. Neid kurnasid vabrikandid ja mõisnikud. Ka lastel tuli noorelt asuda tööle.

Kolmkümmendkaks aastat tagasi kukutas töörahvas Lenini juhtimisel kurnajate võimu. Algas uus elu. Suure innuga töötavad nüüd kõik Nõukogude kodumaa heaks. Lapsed käivad koolis. Kõigil on hea elada.

Harjutus 345. Kirjuta puuduvad tähed! (Ka etteütluks.)

Pioneer.

Pioneer on eeskujuks kõigile. Ta õpib häs—i. Hoolsas—i ja tä—selt täidab ta kõik an—ud ülesanded. Pioneer ei koh—u ka ras—eima ülesande ees, vaid võidab kõik ras—used nii õppimises kui töös.

Pioneer on alati lah—e ja abivalmis. Oma kaasõpilas—ele on ta heaks sel—simeheks. Ta hooli—seb ka lindude ja loomade eest.

Pioneer armas—ab oma Nõukogude kodumaad ja selle juh—i seltsimees Stalinit.

Harjutus 346. Loe järgmine pala minevikus!

Kevad.

Lumi on juba sulanud. Ainult üksikud valged laigud paistavad põldudelt ja niitudelt. Ööseti külmetab veel. Päike käib kõrgelt, õhk on selge ja seal eemal helendab ning virvendab. Me ei püsi enam toas, jookseme maja ümber ja aias ning käime koplis ja metsas. Oleme ülemeelikult rõõmsad, ajame üksteist taga ja käratseme.

Harjutus 347. Loe pöördsonad minevikus!

Viljo maal.

Viljo veedab suve maal onu pool. Kohe teisel päeval hakkab ta käima palja jalu. Hommikul jookseb ta aeda ja hingab sügavalt puhast maaõhku. Onunaine annab Viljole igapäev sooja piima. Viljo põsed lähevad punaseks ja ta kosub hästi.

Viljo tahab ka ujuma õppida, kuid vesi on veel külm.

Ujumaõppimisega näeb Viljo palju vaeva. Küll õpetab teda onu, küll onupoeg Kalju.

Oh imet! Ühel õhtupoolel, kui ta jälle vees sulistab, selgub, et Viljo ei vaju enam põhja. Ta oskab ujuda.

Harjutus 348. Harvendatult trükitud sõna järele aseta sulgudesse küsimus!

Kärbes.

Me kõik tunneme toa kärbest (keda?). Juba hällis ( ) saadakse temaga tuttavaks. Sumisedes lendab ta toas ( ). Eriti armastab ta akent ( ), et seal seltsilistega ( ) vallatleda. Läheb laps ( ) magama, kohe on kärbes näol, ei lase last ( ) magama jääda. Kärbes tükib ka piimanõusse ( ) ja suhkrutoosi ( ) ning isegi võid ( ) leival ei jäta ta rahule.

Harjutus 349. Loe järgnev pala tähelepanelikult läbi ja vasta pala lõpus olevatele küsimustele!

Kuldnokad.

Kevadel, kui põhjamaadel lumi sulama hakkas, rändas vana kuldnokk oma abikaasaga meie maale. Nende kodu asus

Soo pere õuel. Kuldnokk ei armasta päris kuumi ilmu. Kuumuse eest rändab ta ikka sinna, kus on parajasti sügis või kevad.

Soo peres oli kuldnokkadel kõik tuttav: hooned, inimesed ja loomad. Kui nad kase otsas oma esimest vilet lasksid, jooksid lapsed välja neid esimesi kevadekuulutajaid vaatama. Lapsed kilkasid ja näitasid näpuga. Vanemad inimesed naeratasid ja ütlesid üksteisele: «Kuldnokad on siin, nüüd on kevad käes!»

K u l d n o k a d .

1. Millal rändasid kuldnokad meie maale?
2. Kus asus nende kodu?
3. Milliseid ilmu armastavad kuldnokad?
4. Kuhu rändavad nad kuumuse eest?
5. Miks oli neil Soo peres hea olla?
6. Kui kevadekuulutajad oma viled lahti lasksid, mida tegid siis lapsed?
7. Mis ütlesid vanemad inimesed üksteisele?

Harjutus 350. Kirjuta järgnev pala, harvendatult trükitud sõnad kirjuta olevikus!

J a n k o .

Janko armastas väga muusikat ja kuulis seda kõikjal. Käis ta metsas veiste kannul või korvikesega marjul, marjadega koju tulles ütles ta ikka: «Ema, oi-oi, kuidas küll metsas mängis!»

Metsas mängis talle kaja, põllul rohukõrreke, aias sirtsusid varblased, nõnda et kirsid värisesid. Ohtuti kuulata ta kõiki hääli, mis külas üldse oli kuulda. Talle näis, et kogu küla mängis.

Harjutus 351. Järgnevas jutukeses on igasse lausesse sat-
tunud üks viga. Kirjuta jutuke veatult!

U n e n ä g u.

Ma magasin täna hommikul kaua, sest nägin ilusat unt. Ma nägin unes et mu toas elasid linnud ja põrandal kasvasid lilled. Väike pääsupoeg mängis kassika. Mesilased lendasid lillelt lilele ja korjasid mett. Mett oli nii palju et tilkus üle lilleõite maha. Hakkasin otsima lusikat et mett süüa. Leitsin suure puulusika. Kui puudutasin lusikaka lille, siis helisesid kõik õied. Linnud tõusid lendu ja tuba täitus mesilastega. Mina jooksin tuba välja.

Harjutus 352. Kirjuta harjutus, puuduvad alused ja öel-
dised vali alt sulgudest! (Ka etteütluseks.)

S u u r t ö ö.

Meie kodumaal . . . . . suur töö. . . . . harivad
hoolsasti põldu ja annavad üha enam vilja riigile. Tehastes
. . . . . masinad. . . . . täidavad ja ületavad
norme. Kõik . . . . . meie kodumaa heaks.

Mis on minu . . . . . ? Minu töö on õppimine. . . . .
tahan õppida hästi ja alati korralikult täita kõik ülesanded.
Siis . . . . . minagi kasulik meie Nõukogude kodumaale.

(kolhoosnikud / käib / töölised / mürisevad / ma / tööta-
vad / olen / töö)

Harjutus 353. Etteütluseks.

Õ p i k ä i k.

Eile pärast õppetunde läksime trükikotta õpikäigule. Meiega
tulid kaasa kooli vanempioneerijuht ja meie klassijuhataja.

Rühmakoondustel olime varemini tutvunud trükikunsti aja-
looga. Meid huvitas kõige enam ajalehe trükkimine. Jälgi-
sime huviga masinate tööd. Ülehomsel koondusel jutustame ka
teistele pioneeridele ülihuvitavast õpikäigust.

Harjutus 354. Kirjuta omadussõnadele juurde sobiv nimi-
sõna!

1. Eesrindlik . . . . .
2. Nõukogulik . . . . .
3. Edukas . . . . .
4. Hoolas . . . . .
5. Sõbralik . . . . .
6. Hell hoolitseja . . . . .
7. Vallatu punapõseline . . . . .
8. Kõlav . . . . .
9. Kottpime vihmäne . . . . .
10. Säravselge . . . . .
11. Lämmastav-palav . . . . .
12. Järelemõtlik . . . . .

Harjutus 355. Kirjuta lünkadesse + asemel **d** või **t!** (Ka
etteütluks.)

V a b r i k - k ö ö k .

Vabrik-köök valmis+ab iga päev nelikümmen+tuha+
lõuna+. Seal tehakse kõik töö+ masina+e jõul. Leiba lõiga-
+akse masinaga, kar+uleid pes+akse ja koori+akse masi-
naga. Nõusi+ pes+akse esi+eks kuuma veega, siis lopu-
+a+akse sooja veega. Ka nõu+e pesemine toimub masi-
na+e abil.

Vabrik-köögi juures on ae+. Suvel toi+la külas+ajad
lõuna+avad aias. Seal kasvab palju viljapui+, juurvilja ja

lilli. Aiasaa+use+ tarvi+a+akse vabrik-köögis töölis+e
toi+lus+amiseks. Lille+ega kaunis+a+akse söögisaali-
+es söögilau+u.

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

Harjutus 356. Kirjuta sulgudesolevad sõnad kaasaütlevas käändes!

1. Neljas klass võimles (lipud).
2. Vanaema tõreles (kuked).
3. Kogu peenar oli kaetud (lilled).
4. (Raamatud) on mõnus puhkust veeta.
5. Ära mängi (kepid).
6. Kaunistame klassid (pildid).
7. Tulime toime antud (ülesanded).

N ä i d i s: Neljas klass võimles lippudega.

Harjutus 357. Kirjuta sulgudesolev sõna õigesti ja kirjuta sõna järele õige küsimus!

M a t k a m a s.

Enn käis oma (sõber) matkamas. Poistel olid (uus jalgratas) ja (roheline seljakott). Vahel käisid nad jalgsi ja kumbki poiss lükkas oma (jalgratas) käe kõrval.

Nad olid veel paar (kilomeeter) kodust eemal, kui nad kohetasid teel (suur koer). Koer hakkas (poisid) peale haukuma. Nad kartsid (koer).

Harjutus 358. Kirjuta kriipsu asemele õige lõpp! (Ka etteütluks.)

Nõukogude Liidu— (kus?) hoolitsetakse noorte eest väga. Suvel saadetakse lapsed laagrite— (kuhu?) puhkama ja kosuma. Meie pioneerirühm viibis laagri— (kus?) kolm nädalat.

Elasime kauni— puhkekodu— (kus?). Iga päev suplesime mere— (kus?) ja jalutasime pargi— (kus?). Sageli korraldasime ka retki lähemasse ümbruse— (kuhu?).

Meid toitlustati neli korda päevas. Toit maitses alati hästi. Kella viie ja seitsme vahel viibisime saali— (kus?) ja kuulasime raadiot. Käisime ka raamatukogu— (kus?) raamatuid laenutamas.

Kiiresti möödusid lõbusad päevad laagri— (kus?). Kosutav puhkus mõjus meisse kõigisse hästi.

Harjutus 359. Kirjuta puuduv lõpp!

Väike Juku läheb ema— (kellega?) linna. Teel kohtavad nad tädi Liisi— (keda?). Tädi Liisi läheb vabriku— (kuhu?). Ema läheb tädi— (kellega?).

Juku hakkab ilma ema— (kelleta?) koju tagasi minema.

Äkki kuuleb Juku trummipõrina— (mida?). Keslinna poolt lähenevad pioneeri— (kes?). Kõige ees sammub väike pioneer trummi— (millega). Temale järgneb suurem poiss lipu— (millega?). Kui kenasti nad marsivad! Juku ootab igatsuse— (millega?), millal ta võib kanda pioneeri punast kaelarätti.

Harjutus 360. Pane sulgudes olevad sõnad õigesse käändesse! (Ka etteütluseks.)

S t a h a a n o v l a s e d.

Meie käisime (vabrik). Suures (saal) seisab kaks rida (masinad). Iga (masin) peal on punane lipuke. Siin töötavad

stahaanovlased. Siin iga kangur käsitseb (kolm) (masin). Igas (töö) on vaja töötada enam ja paremini. Stahaanovlased näitavad (seltsimehed), kuidas saavutada parimaid (töötulemused). Teised (tööline) teevad (nad) eeskujuga järgi. Nad panevad tähele stahaanovlaste (töövõtted) ja õpivad samuti käsitsema (üks) (masin) asemel (mitu) (masin). Sellega toovad nad palju kasu meie Nõukogude (kodumaa).

Harjutus 361. Kirjuta välja tegevust näitavad sõnad!

Meie kolhoos töötab eesrindlikult. Lähedal on masinatraktori jaam, kust saab laenutada traktoreid ja muid masinaid põllutöö tegemiseks. Juba enne päikese tõusu sõidavad traktorid jaamast välja. Hommik on jahe ja karge. Traktorite müra kostab kolhoosini. Üks traktor teise järel veereb välja värvast. Juba suunduvad nad oma töökohtadele. Maa müdiseb nende raskete rataste all. Traktorid kergendavad suuresti kolhoosnikute tööd.

Harjutus 362. Kirjuta nimesid! Perekonnanimi kriipsuta alla!

Karl Isak.

Jaan Vaarak.

Praskovja Nikiititšna Angeelina.

Aleksei Grigorjevitš Stahhanov.

Harjutus 363. Kirjuta pöörd sõnad minevikus!

K e v a d.

Lumi sulab. Ilmad muutuvad soojaks. Kuldnokad ja lõokesed tulevad lõunamaalt siia. Rõõmsalt vidistavad nad aedades, metsades ja põldudel.

Hoolsad kolhoosnikud teevad ettevalmistusi kevadisiks põllutööks. Nad korrastavad põllutööriistu ja proovivad viljaseemne idanevust.

Lapsedki ei püsi enam toas. Rõõmsalt mängivad nad aedades ja hoovides. Kõik tunnevad rõõmu kevadest.

Harjutus 364. Etteütluseks.

Stalinlik konstitutsioon.

Meil on õigus tööle, õigus puhkusele ja õigus haridusele. Meil on õigus oma mõtteid vabalt avaldada koosolekuil ja ajakirjanduses. Meil on õigus ainelisele kindlustusele vanaduspäevil. Meil on õigus elada üheõiguslikult.

Seda võimaldab meile stalinlik konstitutsioon.

Meie kohustus on töötada töölisklassi võidu kindlustamiseks. Meie peame kaitsma oma kodumaad. Meie peame hoidma sotsialistlikku omandit ja täitma meile pandud kohustusi.

Hea on elada stalinliku konstitutsiooni päikeses!

Harjutus 365. Etteütluseks.

Timurlased.

Altvälja vanaema elas üksinda oma majakeses. Tema kolm poega ja tütar võitlesid Nõukogude armees. Vanaema oli haiglane ega suutnud enam saagida ja lõhkuda puid. Timurlaste salk otsustas abistada vanakest. Heldur ja Juhan saagisid, Peet lõhkus ja Liis kandis puid kööki. Kaks tundi töötasid timurlased. Siis oli töö tehtud. Vanaemakesel jätkus nüüd mitmeks päevaks puid söögi keetmiseks ja toa soojendamiseks.

Harjutus 366. Etteütluseks.

Jüri Kuusik.

Mõni aasta tagasi tuli vabriku kontoris noor tööline Jüri. Ta oli vilgas ja hoolas. Kõik käsud ja ülesanded täitis ta täp-

selt ja kiiresti. Mõne aasta pärast oli Jüri Kuusik eesrindlik tööline.

Nüüd on ta meie vabriku direktor. Töölised armastavad teda väga. Vabriku tööjõudlus on suur. Aastaplaani täidame kahekordselt. Jüri Kuusiku nõukogulik tööind tiivustab kõiki seltsimehi. Viie aasta plaani täitsime nelja aastaga.

Harjutus 367. Etteütluseks.

Nõukogude armee.

Olgu tervitatud Nõukogude armee! Palju huvitavaid lugusid jutustab meile õpetaja Nõukogude armeest. Meie kodumaa on uhke oma armeele. Kõik töölised ja talupojad armastavad vapraid Nõukogude armee võitlejaid. Meie õpime koolis nõukogude sangarite elulugusid. Nõukogude armees teenida on iga NSV Liidu kodaniku aukohus.

Elagu Nõukogude armee!

Harjutus 368. Etteütluseks.

Naistepäev.

8. märtsil pühitseti rahvusvahelist naistepäeva. Sel päeval olid igal pool aktused, kus premeeriti eesrindlikke nõukogude naisi. Peeti kõnesid, milles jutustati naiste elust ja õigustest enne ja nüüd.

Tänapäeval on naistel võrdsed õigused meestega. Naised võivad töötada kõikidel tööaladel. Nende tööd hinnatakse. Eri- liselt austatakse paljulapselisi emasid.

Elagu nõukogude tublid ja eesrindlikud naised!

Harjutus 369. Kirjuta luuletuse järgi jutustus! Jäta välja otsene kõne!

Õhtu.

Kaenlas väsind suusapaar,
õlal suusakepid —
nõnda vaikselt väike Jaan
tõusis mööda treppi.

Helistas. Ja avamist
ootas ukse taga.

Korraks mõte vilksas peas:
«Ah, kui saaks, küll magaks!»

Aga isa enne veel
päris, kus ta käinud,
mis ta täna teinud head
ja mis head ta näinud.

Selle peale vastas Jaan:
«Mäe pealt lasksin alla!
Üle normi olen ma
täna ära väsind!»

Jaanil silmis virvendas
suusatee ja lumi.
Aga ikka kurjemalt
peale kippus uni . . .

(J. Schmuul.)

§ 31. KIRJANDITE TEEMASID.

Koolist.

1. Jälle koolis!
2. Esimene koolipäev.

3. Meil on uus õpetaja.
4. Olin korrapidaja.
5. Sain pioneeriks.
6. Kuidas me einestasime.
7. Nukuteatri etendus.
8. Käisime teatris (kinos).
9. Mis juhtus vahetunnis.
10. Pioneeride koondusel.

Suvest.

1. Sõitsin maale.
2. Rongisõit.
3. Mida tegime aias.
4. Metsas marjul.
5. Seenel.
6. Kolhoosis kündis traktor.
7. Pioneerilaagris.
8. Mida nägin meiereis.
9. Suplemas.
10. Nägin ussi.
11. Kolhoosiaias töö.
12. Mida nägin kolhoosi sigalas.

Sügisest.

1. Pääsukeste äralend.
2. Käisin isaga taastamas.
3. Jalgpallivõistlusel.
4. Töötasin kolhoosis.
5. Mida tehakse kartulipõllul.
6. Viljavedu.
7. Kuidas masindatakse vilja.

8. Viidi vilja riigile.
9. Korjasime aiast juurvilja.
10. Lõikuspüha kolhoosis.
11. Lund sajab!
12. Esimene kelgusõit.

Talvest.

1. Sõitsime saaniga.
2. Näärikuuske toomas.
3. Talvetaadi tembud.
4. Linnuke akna taga.
5. Metsas raiutakse puid.
6. Nääripidu koolis.
7. Täna on sula ilm.
8. Tuisk.
9. Lõbus sõit kelgumäel.
10. Tegime lumesõda.
11. Meil on õues lumimees.
12. Tegime pika vastlasõidu.

Kevadest.

1. Kevadeveed kohisevad.
2. Suurvesi.
3. Tegime veski.
4. Kukkusin vette.
5. Kuldnokad on siin.
6. Esimesed sinililled.
7. Leidsin ülaseid.
8. Juba liblikad väljas!
9. Mida nägin tiigi kaldal.

10. Nägin pääsukest.
11. Kägu kukkus!
12. Ööbik laksutab.

Kodust.

1. Tädi tuli külla.
2. Ema sünnipäev.
3. Kui ma olin haige.
4. Kuidas me õega (vennaga, sõbraga) mängime.
5. Käisin poes.
6. Minu hoiukarp.
7. Väike pahandus.
8. Lõhutud kauss.
9. Lõikasin sõrme.
10. Nuga kadunud!
11. Sain uued kindad.
12. Vaatlesin lennukit.

Tööst.

1. Tegin kooliaias peenraid.
2. Kuidas teeme kuldnokkadele maja.
3. Mis ma nägin turul.
4. Mis ma nägin masina-traktorijaamas.
5. Istutasime õunapuid.
6. Saagisime puid.
7. Kolhoosis algas külv.
8. Meisterdasin lennuki.
9. Valmistasime lipukesti.
10. Pesin põrandaid.
11. Kui ma olin koduhoidjaks.

Loomadest.

1. Minu jänku.
2. Meie Muri.
3. Mis Kiisu tegi.
4. Käisime vasikat jootmas.
5. Minu lemmik karjas (laudas).
6. Miisu tõi hiire tuppa.
7. Lugu karust.
8. Vanaisa jutustas hundist.

Tähtpäevi.

1. Kuidas pühitsesime suuri oktoobripäevi.
2. Paraadil.
3. Vaatasime rongkäiku.
4. Lipud lehvivad!
5. Lenini lapsepõlvest.
6. Mida tean jüriööst.
7. Mis mulle meeldis 1. mail.
8. Aktus koolis.

SISUKORD.

	Lk.
§ 1. Varemõpitu kordamiseks	3
§ 2. Sõnade seos lauses	7
§ 3. Harjutusi häälikute õpetuse kordamiseks	10
§ 4. Sõnade poolitamisest	14
§ 5. Lihtlause	17
§ 6. Laiendamata lihtlause	22
§ 7. Laiendatud lihtlause	23
§ 8. Harjutusi kordamiseks	25
§ 9. Jutustavad, küsi-, hüüd- ja käsklused	27
§ 10. Liitlause	32
§ 11. Kordamisharjutusi	42
§ 12. K, P, T S-i ja H kõrval	44
§ 13. B, D, G S-i kõrval	48
§ 14. Liide -gi ja -ki	51
§ 15. Liitsõna	55
§ 16. Nimisõnad (harjutusi kordamiseks)	62
§ 17. Omadussõna (harjutusi kordamiseks)	66
§ 18. Sõnade muutumine lauses	70
§ 19. Käänamise algeid	71
§ 20. Sõna tüvi ja muutelõpp	74
§ 21. Nimisõna käänamine	76
Nimetav kääne	76
Omastav kääne	79
Osastav kääne	84
Sisseütlev kääne	95
Seesütlev kääne	97
Alaltütlev kääne	99
Kaasaütlev kääne	100
Ilmaütlev kääne	102

		Lk.
§ 22.	Harjutusi kordamiseks	103
§ 23.	Nimisõna käänded	105
§ 24.	Pöördsõna muuted lauses	118
§ 25.	Käskiv kõneviis	126
§ 26.	ma-tegevusnimi	127
§ 27.	da-tegevusnimi	129
§ 28.	I ja J (kordamiseks)	135
§ 29.	Riim	138
§ 30.	Harjutusi kordamiseks	139
§ 31.	Kirjandite teemasid	156

IV parandatud trükk.

Vastutav toimetaja A. Selmet.

Keeleline toimetaja H. Seping.

Tehniline toimetaja E. Lellep.

Ladumisele antud 10. I 1950. Trükkimisele antud 30. I 1950. Trükiarv 14.000.

Paber 56x79, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 10,25.
MB-00681. Arvutuspoognaid 7,85.

Trükikoda „Noor-Eesti“, Tartu, Kastani 38.

Tellimise nr. 24.

На эстонском языке.

Х. Авер и Л. Алтгоа. Учебник родного
языка для III класса.

Hind rbl. 2,50

Rbl. 2.50

(A)
A-18357

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00504974 9